

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет природоохоронний
Кафедра екології та
охорони довкілля

Бакалаврська кваліфікаційна робота

на тему: Перспективи розвитку туристично-рекреаційної діяльності в
Одеській області (на прикладі Кодимського району)

Виконав студент 4 року навчання гр. Е-41
Напряму підготовки – 6.040106 ”Екологія,
охорона навколишнього середовища та
збалансоване природокористування”
Сотнікова Єлизавета Сергіївна

Керівник к.геогр.н., доцент
Полетаєва Лариса Миколаївна

Рецензент к.геогр.н., доцент
Вольвач Оксана Василівна

Одеса 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет природоохоронний

Кафедра екології та охорони довкілля

Рівень вищої освіти бакалавр

Напрямок підготовки 6.040106 "Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування"

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології та охорони довкілля

Сафранов Т.А.

« 18 » квітня 2019 року

**З А В Д А Н Н Я
НА БАКАЛАВРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Сотніковій Єлизаветі Сергіївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Перспективи розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеській області (на прикладі Кодимського району)

Керівник роботи Поледаєва Лариса Миколаївна, к.геогр.н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти № 343-С від 7 грудня 2018 року

2. Строк подання студентом роботи « 08 » червня 2019 року

3. Вихідні дані до роботи: Статистичні, довідкові, фондові, картографічні та літературні матеріали про природні і культурно-історичні ресурси, інфраструктурні території Кодимського району Одеської області, а також матеріали, зібрані автором.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) Збір та систематизація аналітичної і теоретичної інформації для оцінки перспектив розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеській області; 2) Оцінка природних умов та інфраструктурних ресурсів Кодимського району; 3) Визначення та розрахунок рекреаційної місткості території дослідження; 4) Виконання комплексної туристично-рекреаційної оцінки і зонування території Кодимського району Одеської області

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): 1) Алгоритм оцінки можливостей ефективного формування та територіальної організації рекреаційного господарства (1 табл.); 2) Вплив показників людського розвитку на територіально-галузеву структуру та

напрямки розвитку рекреаційного господарства (1 табл.); 3) Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу Кодимського району (1 табл.).

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	<i>немає</i>		

Дата видачі завдання « 18 » квітня 2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів бакалаврської кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	<i>Збір та систематизація аналітичної і теоретичної інформації для оцінки перспектив розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеській області</i>	<i>18.04.2019-</i>	75	4 <i>(добре)</i>
		<i>21.04.2019</i>		
2	<i>Оцінка природних умов та інфраструктурних ресурсів Кодимського району</i>	<i>22.04.2019-</i>	75	4 <i>(добре)</i>
		<i>24.04.2019</i>		
3	<i>Визначення та розрахунок рекреаційної місткості території дослідження</i>	<i>25.04.2019-</i>	75	4 <i>(добре)</i>
		<i>30.04.2019</i>		
4	<i>Виконання комплексної туристично-рекреаційної оцінки і зонування території Кодимського району Одеської області</i>	<i>01.05.2019-</i>	75	4 <i>(добре)</i>
		<i>12.05.2019</i>		
	<i>Рубіжна атестація</i>	<i>13.05.2019-</i>	75	4 <i>(добре)</i>
		<i>19.05.2019</i>		
5	<i>Узагальнення отриманих результатів. Оформлення електронної версії роботи. Перевірка на наявність плагіату. Складання протоколу та авторського договору.</i>	<i>20.05.2019-</i>	75	4 <i>(добре)</i>
		<i>03.06.2019</i>		
6	<i>Підготовка паперової версії роботи і презентаційного матеріалу до процедури захисту. Рецензування роботи. Підготовка до захисту.</i>	<i>04.06.2019-</i>	75	4 <i>(добре)</i>
		<i>08.06.2019</i>		
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		75,0	

(до десятих)

Студент

Керівник роботи

Сотнікова Є.С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Полетаєва Л.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Перспективи розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеській області (на прикладі Кодимського району) Є.С.Сотнікова

Актуальність теми дослідження. Туризм в світі одержує все більший розвиток, випереджуючи багато галузей економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації, прибутки від міжнародного туризму зростають щорічно на 4% і зростутьще більше, якщо до цього додати прибутки від внутрішнього туризму.

Мета цього дослідження полягає в оцінці перспектив розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Кодимському районі Одеської області. Досягнення поставленої мети передбачало попередній розгляд ряду взаємопов'язаних завдань, а саме: • охарактеризувати й оцінити компоненти природно-рекреаційного потенціалу Кодимського району Одеської області; • оцінити можливості використання об'єктів культурно історичного потенціалу регіону для організації різних видів відпочинку і туризму; • проаналізувати соціально-економічні та політичні передумови розвитку індустрії туризму та її сучасний стан в регіоні; • формування позитивного іміджу Кодимського району Одеської області як привабливого місця туристського призначення; • провести комплексну оцінку туристсько-рекреаційного потенціалу і визначення перспектив їх розвитку.

Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційний потенціал Кодимського району Одеської області.

Предметом дослідження виступають перспективи розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеській області (на прикладі Кодимського району) .

Методи дослідження. Методи роботи засновані на досвіді українських вчених в області рекреаційної географії, а так само фахівців з розвитку туристсько-рекреаційної сфери. Основними методами послужили порівняльно-географічний, статистичний, картографічний, районування та інші методи досліджень.

Результати дослідження. За умови інтенсивного освоєння території та відповідного розвитку інфраструктури, сфери послуг, екологічного оздоровлення довкілля, громадської безпеки, політичної стабільності Кодимщина має усі підстави для успішного розвитку туристично-рекреаційної діяльності .

Структура і обсяг роботи. Робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та переліку посилань (29 найменувань). Робота містить 7 таблиць, 1 рисунок. Загальний обсяг роботи – 80 сторінок.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційна діяльність, туристично-рекреаційний потенціал.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ.....	10
1.1 Туристсько-рекреаційний потенціал та його компоненти.....	10
1.2. Методичні підходи до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу.....	14
2 ОЦІНКА ПРИРОДНИХ УМОВ ТА ІНФРАСТРУКТУРНИХ РЕСУРСІВ КОДИМСЬКОГО РАЙОНУ.....	36
2.1 Оцінка фізико-географічного положення.....	36
2.2 Оцінка кліматичних умов регіону.....	37
2.3 Оцінка рельєфу регіону.....	39
2.4 Оцінка рослинного покриву території.....	40
2.5 Оцінка водного компонента ландшафту.....	41
2.6 Облік кількості особливо охороняємих територій в оцінці рекреаційного потенціалу.....	44
2.7 Загальний стан навколишнього середовища.....	48
3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ (НА ПРИКЛАДІ КОДИМСЬКОГО РАЙОНУ).....	53
3.1 Культурно - історична спадщина	53
3.2 Рекреаційні ресурси та їх оцінка.....	56
3.3 Методика визначення та розрахунок рекреаційної місткості території.....	62
3.4 Комплексна туристично-рекреаційна оцінка і зонування території Кодимського району Одеської області	69
ВИСНОВКИ.....	77
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	78

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми. Туризм в світі одержує все більший розвиток, випереджуючи багато галузей економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації, прибутки від міжнародного туризму зростають щорічно на 4% і зростуть ще більше, якщо до цього додати прибутки від внутрішнього туризму [1].

Туризм є однією з найбільш рентабельних галузей, що стабільно розвивається, в світі. Міжнародний туризм став провідною експортною галуззю на планеті (532 млрд. дол. США), випередивши автомобілебудування (525 млрд. дол. США) і хімічну промисловість (503 млрд. дол. США) [2] .

Невід'ємною частиною світового туризму є вітчизняна галузь туризму, що сприяє збільшенню державного бюджету і є однією з форм раціонального використання вільного часу, та сприяє вивченню історико-культурної спадщини. За статистичними даними прибуток від туристичної діяльності в 2008 році склав 8 млрд. доларів, а надходження у державний бюджет 5 млрд. доларів [1].

Туризм сьогодні - це сфера народно-господарського комплексу, яка в багатьох країнах світу перетворилася в галузь, що бурхливо розвивається. З кожним роком українська туристична індустрія все більш активно включається в світовий ринок. Розвиток туризму як ніяка інша галузь економіки стимулює створення робочих місць і розвиток малого бізнесу, перерозподіляє ресурси між країнами, надає стимулюючу дію на такі сектори економіки, як транспорт, зв'язок, сфера послуг, торгівля, будівництво, виробництво товарів народного споживання і складає одне з найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки України. Більшість українських туроператорів стали більше уваги приділяти внутрішньому та в'їзному туризму, що в свою чергу призвело до збільшення інтересу органів державної влади до регіонального туризму.

Одним з регіонів Одеської області, де туризм і гостинність можуть стати пріоритетною галуззю економіки, є Кодимський район. Не викликає сумніву і той факт, що привабливість регіону серед туристів пов'язана з наявними на його території ресурсами для розвитку туризму та рекреації. В Кодимському районі сприятливо поєднуються вигідне географічне положення, природний потенціал, багата культурно-історична спадщина. Це унікальне єднання історико-культурного та природного, створює добру основу і перспективу для розвитку сучасних форм відпочинку. Але при цьому територія Кодимського району характеризується недостатньою рекреаційно-географічною вивченістю, що є однією з головних факторів, що стримують розвиток туристичної індустрії, що знаходиться на початковому етапі свого формування. В районі наявні пам'ятки історії та культури, природні об'єкти, що охороняються, а також об'єкти соціально-культурної сфери - музеї, готелі, ресторант, бази відпочинку і т. п. У той же час ці дані розрізнені, фрагментарні, а саме головне, наявні характеристики об'єктів позбавлені головного - об'єкти розглядаються ізольовано, поза культурних ландшафті, що їх вміщують.

У цих умовах виникла необхідність комплексної оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу Кодимського району Одеської області, визначення його регіональної специфіки і перспектив використання.

Вище описана ситуація є першою і дуже важливою причиною, яка визначає актуальність нашого дипломного дослідження.

Зв'язок з науковою тематикою кафедри. Бакалаврська кваліфікаційно робота тісно пов'язана з науковою тематикою кафедри екології та охорони довкілля, оскільки оцінка перспектив розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеській області безпосередньо відноситься до актуальних тематичних питань, які викладачами та студентами кафедри досліджуються.

Мета і задачі дослідження. Мета цього дослідження полягає в оцінці перспектив розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Кодимському

районі Одеської області. Досягнення поставленої мети передбачало попередній розгляд ряду взаємопов'язаних завдань, а саме:

- охарактеризувати й оцінити компоненти природно-рекреаційного потенціалу Кодимського району Одеської області;
- оцінити можливості використання об'єктів культурно історичного потенціалу регіону для організації різних видів відпочинку і туризму;
- проаналізувати соціально-економічні та політичні передумови розвитку індустрії туризму та її сучасний стан в регіоні;
- формування позитивного іміджу Кодимського району Одеської області як привабливого місця туристського призначення;
- провести комплексну оцінку туристсько-рекреаційного потенціалу і визначення перспектив їх розвитку.

Об'єкт і предмет дослідження. Безпосередньо об'єктом дослідження є туристсько-рекреаційний потенціал Кодимського району Одеської області.

Предметом дослідження виступають перспективи розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Одеській області (на прикладі Кодимського району) .

Методи дослідження засновані на досвіді українських вчених в області рекреаційної географії, а так само фахівців з розвитку туристсько-рекреаційної сфери. Основними методами послужили порівняльно-географічний, статистичний, картографічний, районування та інші методи досліджень.

Основними джерелами інформації послужили первинні статистичні, довідкові, фондові, картографічні та літературні матеріали про природні і культурно-історичні ресурси, інфраструктурні території Кодимського району Одеської області, а також матеріали, зібрані автором.

Найбільш глибоко і системно теоретичні питання оцінки й розвитку рекреаційних ресурсів, планування й розміщення територіально-рекреаційних систем викладено у працях О. Берлянта, С. Генсірука, М. Долішнього, М. Ігнатенка, М. Нудельмана, М. Реймерса, В. Руденка,

І.Синякевича, С. Харічкова, Л. Чернюк, Л. Черчик, О. Шаблія та багатьох інших [3].

Особистий внесок здобувача. При виконанні бакалаврської кваліфікаційної роботи збір інформації, обробка та інтерпретація результатів розрахунку студентом виконано самостійно.

Структура і обсяг роботи. Робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та переліку посилань (29 найменувань). Робота містить 7 таблиць, 1 рисунок. Загальний обсяг роботи – 80 сторінок.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

1.1 Туристсько-рекреаційний потенціал та його компоненти

Рекреаційний потенціал – це сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов організації рекреаційної діяльності на певній території [4]. До природних рекреаційних ресурсів природоохоронних територій входять кліматичні, біотичні, бальнеологічні, ландшафтні, водні. Історико-культурні ресурси включають історичні й археологічні пам'ятки, архітектурні пам'ятки, культові споруди, музеї, картинні галереї, етнографічні особливості території, місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних людей та ін. Вагоме значення у структурі рекреаційного потенціалу мають і соціально-економічні ресурси. Останні охоплюють матеріально-технічну базу, що забезпечує виробництво, продаж і надання рекреаційних послуг; транспортну інфраструктуру; трудові ресурси [4, 5].

Туристичний бізнес є відомим та успішним вже на протязі багатьох років, він увійшов у нове століття і став глибоким соціальним та політичним явищем, що значно впливає на економіку країн і цілих регіонів.

Туризм – це надзвичайно прибуткова галузь, ефективність капіталовкладень якої може порівнюватися до нафтогазовидобувної, переробної промисловості та автомобілебудування. Масовий характер туризму передусім пов'язаний із науково-технічною революцією та суттєвим зростанням добробуту населення, які дозволяють людині кожного року здійснювати туристичні подорожі. Люди подорожують із найрізноманітнішими цілями: це і бажання насолодитися красою інших країн, відпочити, і прагнення заробити гроші, побачити родичів або знайомих.

Глобальна скерованість туристичних потоків простягається з Півночі на Південь, з Заходу на Схід. На Півночі та на Заході зосереджені найбільш розвинені країни, що є донорами світового туризму. А країни Півдня та Сходу приваблюють мільйони туристів своїм теплим кліматом, незайманою природою, культурою, традиціями та звичаями. Найважливіша задача для організаторів туристичної діяльності - виявити та оцінити причину такого розвитку туризму, визначити фактори, від яких в першу чергу залежить привабливість територій для туристичних цілей [3]

Всесвітня туристична організація (WTO-UN) визначає туристичний регіон як територію, яка має в наявності мережу спеціальних споруд та послуг, необхідних для організації відпочинку, дозвілля чи оздоровлення туристів [3]

Тобто, туристичний регіон може розвивати у себе туризм лише в тому випадку, якщо він має всі необхідні ресурси для перебування у ньому туристів. Ці наявні та доступні ресурси створюють так званий туристський потенціал [3]

Відмінність потенціалу від ресурсу в тому, що потенціал достатньо чітко пов'язаний з конкретною задачею, для рішення якої він визначається, в той час як зв'язок ресурсу з конкретним користувачем не є настільки визначеним. Так, наприклад, водні ресурси території можуть використовуватися і туристами, і промисловістю, і сільським господарством. Те ж саме стосується і лісових ресурсів. Якщо ж ми говоримо про туристський потенціал території та оцінюємо при цьому його водний компонент, то відразу маємо на увазі ті властивості водоймища чи річки, які суттєві для їх туристичного використання [3]

Туристичному сектору притаманні швидке та стабільне зростання економічних показників, значні обсяги інвестицій та стимулювання ринку праці. За даними Світової туристичної організації ООН, у 2010 році доходи від туризму склали 693 млрд. євро, а кількість туристичних подорожей досягла майже 940 мільоів. Згідно зі статистикою, ці показники стабільно

зростають на 5-6% щороку. Туристична галузь продукує 5% світового ВВП, їй належить 6-7% робочих місць. У суспільному відношенні туризм і рекреація сприяють оздоровленню і відновленню трудового потенціалу людських ресурсів, раціоналізації вільного часу населення, його фізичному та емоційному збагаченню, зміцненню соціальних зв'язків, вихованню культурної та релігійної толерантності [6]. Україні притаманні низький рівень розвитку туристично-рекреаційної галузі та незначний відсоток туристів. Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології, у 2011 році, як і у попередньому 2010, переважна більшість громадян (66%) не планувала відпочивати улітку взагалі. Лише 16% збиралися на відпочинок до Карпат, Криму та інших курортних місць, 1% - за кордон. Відсутність попиту на туристично-рекреаційні послуги в Україні зумовлена низьким рівнем життя населення, незадовільною якістю послуг туристичної галузі, нерозвиненістю мережі ліцензованих санаторно-курортних закладів та супутньої інфраструктури (транспорту, торгівлі, системи охорони здоров'я та громадського харчування). Правова і соціальна незахищеність туристів, незадовільний екологічний стан природно-рекреаційних ресурсів, несправедливе співвідношення ціни та якості туристичних послуг утворюють цілий комплекс проблем розвитку вітчизняної туристичної галузі [7]. Туристично-рекреаційна галузь в Україні потребує створення нових та оптимізації мереж існуючих санаторно-курортних закладів. У свій час більшість вітчизняних комплексів санаторно-курортних закладів було створено без врахування нерівномірності розміщення природно-рекреаційних ресурсів. На практиці намагання максимізувати ренту і екстенсивно збільшувати прибуток від надання туристичних послуг призводить до перевикористання, виснаження і деградації природно-рекреаційних ресурсів в одних регіонах (узбережжя Криму, Одеської області) та недовикористання цих ресурсів в інших (Херсонській, Запорізькій, Донецькій, Миколаївській, Закарпатській, Львівській) областях [3].

Однією із складових загальної ефективності рекреаційного господарства є ефективність його територіальної організації - ступінь використання (врахування) ресурсних, інфраструктурних, економічних, соціальних, екологічних та управлінських переваг (особливостей) території для створення певного оптимального об'єму рекреаційних послуг та товарів рекреаційного призначення шляхом мінімально можливих витрат ресурсів (природних, трудових, фінансово-економічних та ін.). Тобто, використання (врахування) особливостей даної території може бути своєрідним каталізатором, що скорочує час, необхідний для її створення та доведення до споживача, чинником, що скорочує ресурсні витрати або запобігає їм. Таким чином, першим кроком забезпечення ефективності розвитку рекреаційного господарства має бути оцінка території регіону на предмет наявності та масштабів потенціалу його розвитку [3].

Для обґрунтування прийняття рішень щодо розвитку туризму та курортно-рекреаційної індустрії на довгостроковий період необхідно зробити комплексну оцінку території [3].

Комплексна оцінка повинна виявити обґрунтовані передумови й обмеження у часі та просторі різних видів діяльності, встановити внутрішньодержавні і внутрішньообласні відмінності у цих передумовах, обмеження, оптимальний режим використання окремих територій, визначити шляхи найбільш ефективного використання природних та економічних ресурсів, охорони й поліпшення навколишнього середовища і т. ін.[3].

На основі комплексної оцінки території регіонів створюється база для кількісного визначення як соціальних, економічних та екологічних витрат, так і регіональних ресурсів, які не можуть бути змінені шляхом міжрегіонального перерозподілу готової продукції. Необхідно провести оцінку всього охопленого природного і соціально-економічного простору, в результаті чого профіль і масштаб майбутнього розвитку, а також необхідно провести оцінку відмінностей у природних й економічних характеристиках окремих частин території, яка вивчається, в результаті чого виявляються

відносно однорідні за сполученням характеристики території або якщо визначається напрямок функціонального зонування території регіону. У методологічному відношенні комплексна оцінка території регіону повинна враховувати такі групи факторів:

- природні умови і ресурси (рельєф, ґрунти, ресурси, сільськогосподарські угіддя, корисні копалини, ліси та інше);
- сучасний стан економічного розвитку (житловий фонд, система культурно-побутового обслуговування, інженерні і транспортні інфраструктури, рівень благоустрою та інші);
- соціальні умови розміщення (населення, місць праці, місць короткочасного відпочинку);
- екологічні умови (рівень забрудненості повітряного басейну, водних об'єктів, забруднення ґрунтів, наявність електромагнітних хвиль, шум, радіаційне забруднення);
- архітектурно-естетичні умови (наявність заповідників, пам'яток архітектури і містобудування, археології, історії, природи, культури) [3].

1.2. Методичні підходи до оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу

Вирішенню задачі комплексної оцінки території регіонів має посприяти розроблений Кравченко Н. О. [8] алгоритм дослідження потенційних можливостей формування та територіальної організації рекреаційного господарства регіону.

Принципами створення такого алгоритму стали [8]:

- використання системного та регіонального підходів;
- використання системи загальнонаукових та спеціальних методів;
- множинності опису (застосування декількох методів для оцінки деяких об'єктів чи явищ);

- цілісності та взаємопов'язаності;
- ієрархічності, послідовності і цілеспрямованості;
- доступності даних для обрахунку;
- можливості практичного застосування.

Першим кроком дослідження була оцінка придатності Кодимського району для розвитку рекреаційного господарства або окремих його видів з точки зору впливу природних чинників на людський організм. Характеристика її базується на основі вивчення та аналізу праць курортологів, кліматологів, геоморфологів, ландшафтознавців. Оцінити ступінь придатності природних територій для організації відпочинку допоможе виявлення територіальних відмінностей у забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами [9].

Спробою вирішення цієї проблеми була характеристика природно-ресурсного потенціалу території, що базувалась на оцінці об'єктів природно-заповідного фонду за обраними параметрами (табл. 1.1) [9].

Екологічний блок розглядається з точки зору оцінки стану навколишнього середовища регіону, оскільки він є вагомим фактором, що визначає рівень рекреаційної привабливості території, а отже і формування територіальної структури рекреаційного господарства. Для надання повної екологічної характеристики регіону в рекреаційному контексті важливо враховувати фактори не лише техногенного, але й природного характеру, що впливають на її формування, адже різні варіанти їх поєднання створюють на певних територіях потенційний екологічний ризик виникнення тих чи інших захворювань [9].

Ці показники особливо важливо враховувати при організації санаторно-курортної справи. На основі співвіднесення результатів перших двох модулів можна виявити території, на яких організація рекреаційної діяльності або деяких її видів недоцільна [9].

Велике значення у формуванні рівня атрактивності об'єкта має інформованість про нього населення. Вивчати рівень інформованості можна

як з боку потенційних споживачів (метод соціологічних опитувань, який є досить ресурсомістким, проте дає чітке уявлення про володіння респондентом тією чи іншою інформацією), так і самих джерел інформації. Методом вивчення може бути контент-аналіз як наукометричне дослідження змісту тексту, запропонований для використання в рекреаційній науці А.І.Зоріним [10]. Для його проведення обирається певна кількість найбільш загальнодоступних джерел інформації (енциклопедії, путівники, туристичні каталоги тощо) і об'єктам присвоюється певна кількість балів в залежності від частоти повторень відомостей про них і рангу джерела, який присвоюється в залежності від рівня його популярності, доступності, ареалу поширення [9].

Державні історико-культурні заповідники як окремі групи історико-культурних об'єктів зі спеціальним статусом, розташовані на компактній території, особливо цінні в рекреаційному відношенні, оцінювались окремо [9].

Розгляд соціально-демографічного модуля є важливою ланкою характеристики ефективності територіальної організації рекреаційного господарства, оскільки населення є споживачем рекреаційних послуг, певна його частина задіяна у наданні рекреаційних послуг. Показники, що характеризують рівень людського розвитку, визначають і особливості функціонування даної галузі, а їх територіальні відмінності здійснюють вплив на формування територіальної структури рекреаційної сфери (табл. 1.2) [9].

Низька платоспроможність населення є перешкодою для задоволення ним потреб у відпочинку. Це зобов'язує державу до розробки програм по організації соціального відпочинку. Регіон має можливості, щоб реалізація цих програм відбувалась у його межах [11].

Таблиця 1.1 - Алгоритм оцінки можливостей ефективного формування та територіальної організації рекреаційного господарства

Модуль	Питання, що вивчаються		Метод вивчення, обрахунку	Джерело інформації	Очікуваний результат
Ресурсно-екологічний	Природні умови і ресурси	1. Ступінь придатності кліматичних умов і природних ландшафтів регіону для розвитку рекреаційного господарства	Літературний, картографічний	Тематичні карти з фізичної та медичної географії	Оцінка ступеня придатності території для розвитку рекреаційного господарства, виявлення ареалів, на яких неможливий розвиток окремих видів рекреаційної діяльності та ареалів, особливо сприятливих для їх розвитку
		2. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу	Літературний, картографічний, ранжування	Географічна енциклопедія України, атласи регіонів, путівники, довідник з географії природно-ресурсного потенціалу України	Районування території за грошовою оцінкою його природно-рекреаційних ресурсів з відзначенням особливо привабливих у рекреаційному відношенні природних об'єктів

Продовження табл. 1.1

Модуль	Питання, що вивчаються		Метод вивчення, обрахунку	Джерело інформації	Очікуваний результат
Ресурсно-екологічний	Умови і ресурси розвитку рекреаційного господарства антропогенного походження	3. Оцінка соціально-культурного потенціалу	Літературний, картографічний, формалізація, контентаналіз, ранжування	Путівники, туристичні карти, енциклопедії, довідники, веб-сайти.	Районування території за рівнем забезпеченості соціально-культурними рекреаційними ресурсами.
		4. Аналіз територіальної структури рекреаційної інфраструктури	Обробка і аналіз статистичних показників, картографічний	Статистичні щорічники і довідники	Комплексна оцінка адміністративних районів щодо рівня розвитку рекреаційної інфраструктури
	Екологічний	1. Аналіз територіальної структури техногенного забруднення території 2. Визначення ареалів потенційного екологічного ризику	Картографічний, статистичний, метод територіальних обмежень	Екологічний атлас, статистичні щорічники	Визначення територій, непридатних для проведення рекреаційної діяльності або окремих її видів.

Продовження табл. 1.1

Модуль	Питання, що вивчаються	Метод вивчення, обрахунку	Джерело інформації	Очікуваний результат
Соціально-демографічний	1. Визначення обсягу потреб населення регіону у санаторно-курортному обслуговуванні	Картографічний, статистичний, аналізу	Статистичні щорічники, тематичні карти	Оцінка можливостей регіону задовольнити існуючі потреби у санаторно-курортному лікуванні
	2. Оцінка ролі трудових ресурсів у функціонуванні рекреаційного господарства	Статистичний	Статистичні щорічники	Визначення резервів трудових ресурсів для розвитку рекреаційного господарства
	3. Співвіднесення рекреаційного потенціалу території з мережею поселення	Картографічний, статистичний, порівняння, аналізу	Результати попередніх блоків, тематичні карти	Визначення опорних пунктів розвитку рекреаційної справи та галузей їх можливої спеціалізації
	4. Аналіз інших соціально-демографічних особливостей регіону, що можуть здійснити вплив на розвиток рекреаційного господарства.	Літературний, картографічний, аналізу, статистичний	Довідники, праці з регіоналістики, тематичні карти, статистичні щорічники	Виявлення регіональних соціально-демографічних чинників розвитку рекреаційного господарства, визначення характеру їхнього впливу

Продовження табл. 1.1

Модуль	Питання, що вивчаються		Метод вивчення, обрахунку	Джерело інформації	Очікуваний результат
Економічний	Встановлення залежностей	1. Визначення кореляційної залежності між рівнем економічного розвитку регіону і рівнем розвитку рекреаційного господарства	Обрахунок парного коефіцієнта кореляції та коефіцієнта детермінації	Статистичні щорічники та бюлетені	Оцінка рівня залежності між окремими показниками
	Використання виявлених залежностей на регіональному рівні	2. Характеристика територіальної структури господарства адміністративних областей регіону, визначення в ній місця рекреаційного господарства	Статистичний, картографічний, ранжування	Статистичний щорічник	Оцінка рівня господарського розвитку регіонів, здійснення на її основі ранжування території
		3. Визначення рівня використання економічних переваг регіону у розміщенні об'єктів рекреаційного господарства	Аналіз, порівняння	Результати попередніх двох блоків	Визначення потенційних можливостей та перешкод економічного характеру, що впливатимуть на розвиток рекреації
Управлінський	1. Виявлення особливостей регіонального менеджменту та їх ролі у розвитку рекреаційного господарства		Картографічний, літературний	Internet	Визначення додаткових можливостей для розвитку рекреації

Аналіз ринку робочої сили та його територіальної структури дасть уявлення про резерви трудових ресурсів для організації рекреаційного господарства, а розгляд мережі поселення - виявити додаткові можливості щодо подальшого розвитку деяких видів рекреаційної діяльності, удосконалення територіальної структури рекреаційного господарства [12].

Кодимський район з його величезною природною та культурною спадщиною, регіональною різноманітністю традиційних форм природокористування в двадцять першому столітті може стати однією з найбільш привабливих районів Одеської області, що реалізує альтернативну стратегію рекреації та туризму [12].

Соціальний потенціал українського туризму можна вважати досить значним, оскільки в Україні, як ні в одній іншій країні, широко були розвинені «самодіяльний» і спортивний туризм, які можна розглядати, як аналоги західному «пригодницькому» туризму. Досить сказати, що в 80-і роки в цих видах туризму брало участь близько 5 млн. осіб, серед яких переважали молодь (школярі, студенти) та інші групи населення з відносно низьким рівнем доходу. Зрозуміло, самодіяльні туристи і туристи-спортсмени не були спрямовані екологічними цілями, але багато хто з них любив і оберігав природу, хоча масовий самодіяльний і спортивний туризм нерідко заподіював вразливим екосистемам значної шкоди [12].

Всесвітня туристична організація (WTO-UN) визначає туристичний регіон як територію, яка має в наявності мережу спеціальних споруд та послуг, необхідних для організації відпочинку, дозвілля чи оздоровлення туристів [12].

Тобто, туристичний регіон може розвивати у себе туризм лише в тому випадку, якщо він має всі необхідні ресурси для перебування у ньому туристів. Ці наявні та доступні ресурси створюють так званий туристський потенціал [12].

Таблиця 1.2 - Вплив показників людського розвитку на територіально-галузеву структуру та напрямки розвитку рекреаційного господарства [12].

Показник людського розвитку	Коротка характеристика особливостей розвитку рекреаційного господарства (при інших рівних умовах)
Демографічна ситуація	Забезпечує динамічний розвиток секторів ринку рекреаційних послуг, що спеціалізуються на обслуговуванні певних вікових груп чи категорій споживачів рекреаційного продукту (дитячий, сімейний, шлюбні подорожі, подорожі для літніх людей тощо), з чисельною перевагою тих з них, що обслуговують домінуючу вікову групу категорію) населення.
Міграції населення	Характеризує мобільність населення, що знаходить відображення у структурі рекреаційної діяльності за напрямом руху відпочиваючих (туризм, місцевий відпочинок).
Зайнятість	Зумовлює потребу у відтворенні робочої сили, впливає на рівень платоспроможності населення, а відтак – на рекреаційну активність.
Матеріальний добробут населення	Зумовлює рівень рекреаційної активності. Обумовлює ступінь задоволення рекреаційних потреб. Різномірність матеріального добробуту різних верств населення впливає на вибір способу їх задоволення.
Умови проживання населення	Характеризують вихідні умови для розвитку тих видів туризму, котрі ґрунтуються на використанні помешкань місцевого населення в якості засобів розміщення (сільський зелений).
Рівень освіти населення	Визначає рівень потреби в рекреаційній діяльності та рівень запитів споживача до способів її задоволення та обслуговування.
Стан та охорона здоров'я	Визначає рівень потреби населення в санаторно-курортній реабілітації.
Стан соціального середовища	Впливає на рекреаційну привабливість регіону для туристів, що збираються в ньому відпочити.
Фінансування людського розвитку	Характеризує перспективи, що постають перед рекреаційною галуззю в майбутньому.

Відмінність потенціалу від ресурсу в тому, що потенціал достатньо чітко пов'язаний з конкретною задачею, для рішення якої він визначається, в той час як зв'язок ресурсу з конкретним користувачем не є настільки визначеним. Так, наприклад, водні ресурси території можуть використовуватися і туристами, і промисловістю, і сільським господарством. Те ж саме стосується і лісових ресурсів. Якщо ж ми говоримо про туристський потенціал території та оцінюємо при цьому його водний компонент, то відразу маємо на увазі ті властивості водоймища чи річки, які суттєві для їх туристичного використання [13].

Опис потенціалу якого-небудь об'єкту це, як правило, і його оцінка у порівнянні з потенціалом іншого об'єкту. Таким чином, туристський потенціал об'єкту або території - це сукупність належних до нього природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм. Тобто поняття „туристський потенціал" є значно ширшим, ніж „туристський ресурс" [13].

Туристський потенціал включає в себе багато компонентів, які доцільно буде поділити на такі основні групи: природнокліматичні компоненти (клімат, ландшафт, екосистеми), культурно-історичні ресурси (культурно-історична спадщина, витвори мистецтва, археологічні цінності, традиції, етнос), інфраструктура, матеріально-технічна база [13].

Світовий досвід та практика економічної та соціальної політики розвинутих країн говорять про те, що географічне положення, природнокліматичні ресурси та пам'ятки країни стають корисними лише завдяки туризму [13].

Існуюча регіональна структура туризму України в даний час формується п'ятьма основними групами факторів:

- 1) розміщенням блоків екологічного каркасу, в першу чергу національних парків, при цьому національні парки поки ще виявляються

недостатньо значимими об'єктами внаслідок їх молодості і, як правило, поганої інфраструктурної забезпеченості;

2) різноманітністю і атрактивністю екосистем і ландшафтів регіонів, а також їх екологічної і біокліматичної сприятливості;

3) віддаленістю від центрів розселення, чим також визначається вартість поїздки;

4) транспортною доступністю і інфраструктурною забезпеченістю;

5) популярністю регіонів і маршрутів; за цим параметром істотно розрізняються групи регіонів, популярні у самодіяльних туристів, і регіонів, відомі клієнтам через рекламу в ЗМІ [13].

Слід, однак, мати на увазі, що, незважаючи на обширність неосвоєних або слабо освоєних просторів, стан навколишнього середовища на території України в цілому далекий від благополучного, тому одним з обмежень для розвитку рекреації та екотуризму є висока чутливість багатьох екосистем України до антропогенних впливів, їх крихкість, причому якраз в районах, привабливих «дикою» природою або аборигенними формами господарства.

У цих умовах особливо важливо коректно визначити реальний туристсько-рекреаційний потенціал того чи іншого регіону [13].

Рекреаційні ресурси - це сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних та духовних сил людини, її працездатності. Розрізняють природні і соціально-економічні (або природні і культурно-історичні) ресурси рекреаційної діяльності [13].

Про потреби населення в організованих рекреаційних територіях, які б спеціалізувалися на окремих видах рекреаційної діяльності, почали говорити на початку 70-х років ХХ ст. Сьогодні рекреація постає як глобальне явище, що має стабільні темпи зростання, тому її вважають одним із найперспективніших напрямів суспільно-економічного розвитку. Рекреація як біологічна функція виявляється на конкретній території шляхом дії

об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, які забезпечують переваги її розвитку на цих територіях [13].

Природні рекреаційні ресурси - це особливості природи, природні та природно-технічні геосистеми, тіла, явища природи, їх компоненти й властивості, природоохоронні об'єкти [13].

Соціально-економічні рекреаційні ресурси - культурні об'єкти, пам'ятки історії, архітектури, етнографічні особливості території [13].

Фактори привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів [4]: 31,1% - природа, 28,5% - клімат, 14,5% - мистецтво, 11,3% - історія, 7,7% - харчування, 3,7% - архітектура, 3,2% - релігія.

До основних видів рекреаційних ресурсів належать:

- 1) узбережжя теплих морів;
- 2) береги річок, озер та водосховищ;
- 3) лісові та лучні масиви;
- 4) передгір'я та гірські країни;
- 5) міста - столичні та історичні центри;
- 6) міста-курорти або курортні місцевості;
- 7) релігійно-культурні комплекси та окремі споруди, розташовані поза межами населених пунктів;
- 8) давні міста, фортифікаційні споруди (печерні міста, фортеці тощо), каменярні [13].

Поняття “рекреаційні ресурси” є набагато ширшим від поняття “туристичні ресурси”, оскільки включає в себе компоненти природи, соціально-економічні принципи і культурні цінності, які задовольняють туристичні потреби споживачів. Зробивши порівняння всіх факторів привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів, ми прийшли висновку, що і надалі основним джерелом задоволення туристичних потреб залишається природній потенціал [13].

Зробивши порівняння всіх факторів привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів (рис.1.1), можна прийти до висновку, що і надалі

основним джерелом задоволення туристичних потреб залишається природній потенціал [13].

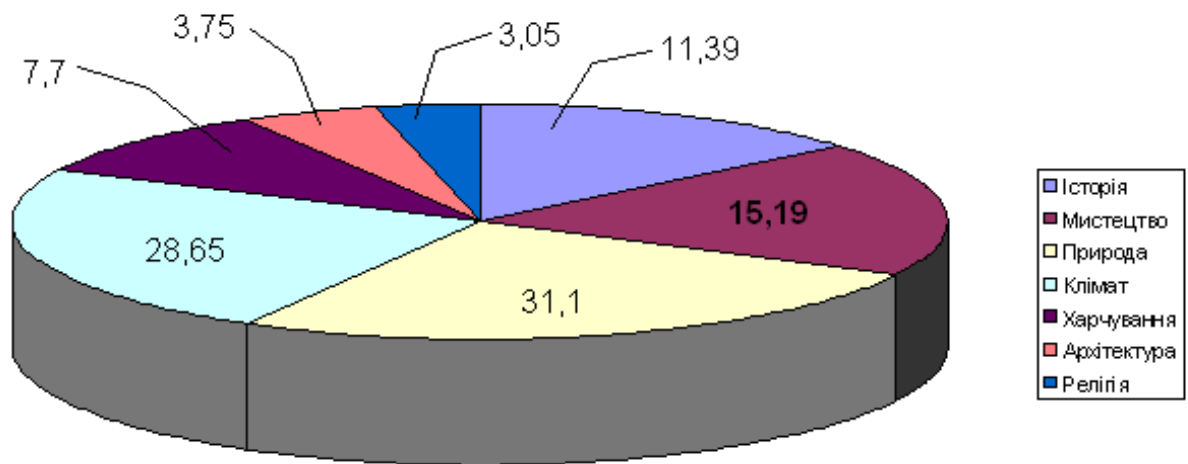

Рис. 1.1- Фактори привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів, %

В Одеській області є великі рекреаційні ресурси, які мають міжнародне значення. Уся територія Одеської області характеризується виключно сприятливими умовами та наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів для відпочинку і лікування населення, проведення різних видів туристичної діяльності [13].

Вивчення рекреаційних ресурсів Одеської області та її адміністративних одиниць набуває сьогодні особливого значення. Адже, маючи великий ресурсно-рекреаційний потенціал, регіони використовують його не в повну міру та не завжди раціонально, що негативно відбивається на соціально-економічній складовій розвитку території. Це стосується і Кодимського району Одеської області. Тому подальший розвиток рекреаційної діяльності вимагає поглибленого вивчення ресурсів, здатних відтворювати і розвивати фізичні, психічні, духовні та інтелектуальні сили людини, задовольняти її рекреаційні потреби [13].

Знаючи про те, якими рекреаційними ресурсами регіон забезпечений добре й яку цінність вони мають, можна розвивати та планувати певні види рекреаційної діяльності [13].

Урізноманітнення та розширення рекреаційної діяльності внаслідок розвитку туризму як масового явища є головною причиною виділення нових рекреаційних територій, а основа їхнього виділення - конкретні ландшафти з індивідуальним набором сприятливих для відпочинку характеристик та природних умов. Оцінка та врахування природних умов і ресурсів сприяють ефективному веденню рекреаційної діяльності в кожній ландшафтній місцевості та правильному виділенню профілю рекреаційної зони [13].

Природні умови з огляду на їхню циклічність та періодичність необхідно розглядати окремо для зимових та літніх видів відпочинку [13].

Основа територіальної організації туризму - наявність на цій території рекреаційних ресурсів. Виділяють такі їхні типи: природні, історико-культурні та соціально-економічні [13].

Природні рекреаційні ресурси формують компоненти ландшафтних комплексів. Їх властивості повинні мати сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметрами, що відповідають потребам відпочинку, лікування та оздоровлення суб'єкта рекреації [13].

Рельєф залежно від ступеня розчленованості сприяє формуванню пішохідного, гірськолижного, водного та інших видів відпочинку, зумовлює естетичність території [13].

Кліматичні характеристики повинні враховувати сонячний, температурний, вітровий режими, вологість повітря та опади, що оцінюють з урахуванням теплового стану людини та її потреб. Кліматичний комплекс також повинен охоплювати дані про стан повітря: чистоту, насиченість фітонцидами, ступінь іонізації. Кліматичні дані є основою для розрахунку середньорічної кількості сприятливих для кліматотерапії днів [13].

Річки, озера, ставки, водосховища створюють можливість для водних видів спорту, прогулянок на воді, купання, любительського рибальства. Крім того, до водних плесів тяжіють водоплавні птахи, які є об'єктом спортивного мисливства. Наявність підземних мінеральних вод, пелоїдів свідчить про доцільність розвитку лікувально-оздоровчої рекреації на цій території.

Доглянуті джерела стають для рекреанта під час походу головним постачальником питної води [13].

Лісові рекреаційні ресурси є однією з головних умов для визначення та формування рекреаційних зон. Важливе значення має ступінь благоустрою лісових територій, їхній видовий та віковий склад, продуктивність, загальна залісненість території. Рекреаційне використання лісових ресурсів здебільшого залежить від їхньої приуроченості до відповідних місцевостей. Характеристики лісових ресурсів необхідні для територіальної організації оздоровчих видів рекреації [13].

Компоненти ландшафтних комплексів, їх властивості можуть сприяти, обмежувати або перешкоджати організації чи проведенню рекреаційної діяльності. Ландшафт комплексно відображає потенційні властивості природного середовища, тому для будь-якого проекту необхідне ландшафтне обґрунтування [13].

Історико-культурні рекреаційні ресурси мають пізнавальне значення і можуть бути використані для задоволення духовних потреб населення. Географічне докільля - основа життєдіяльності етносу, тому пам'ятки культури, історії, архітектури, народної творчості є його надбанням, що відрізняється унікальністю і неповторністю, тож не може не привертати уваги туристів, адже людині завжди було притаманно цікавитися культурою та надбанням інших етнічних груп [13].

Соціально-економічні рекреаційні ресурси беруть участь у рекреаційній діяльності побічно. Вони формують матеріально-технічну базу перспективної території. Економічні параметри "продукції" рекреаційної діяльності залежать від різновиду рекреаційного ресурсу, його місцезнаходження, транспортної доступності, технології використання та екологічних характеристик, стану рекреаційного середовища. Ефективність рекреаційної діяльності функціональної зони значно залежить від розгалуженості об'єктів інфраструктури та кваліфікованих трудових ресурсів [13].

Рекреаційні ресурси свідчать про потенційні можливості території, а не реалізацію. Усі рекреаційні ресурси за ступенем впливу на формування та розвиток рекреаційної діяльності на певній території можна розділити на такі групи:

- 1) ресурси, функціонально необхідні для конкретних видів відпочинку;
- 2) ресурси, що впливають на процес відпочинку та його ефективність;
- 3) ресурси, що впливають на можливість рекреаційного будівництва та функціонування інфраструктури [13].

Рівень концентрації та комбінування рекреаційних ресурсів визначає масштаби перспективної рекреаційної зони та її спеціалізацію. Рекреаційна зона може бути інтегральною, що охоплює всі види рекреаційної діяльності, або спеціалізованою залежно від наявних рекреаційних ресурсів [13].

Потреби суб'єкта рекреації фіксовані комплексом оздоровчих, лікувальних, культурно-пізнавальних чи інших занять та залежать від наявності необхідних для реалізації цього комплексу природних умов і ресурсів. До питання рекреаційного попиту треба підходити індивідуально. Однак естетична привабливість ландшафту, висока розчленованість рельєфу, наявність оглядових майданчиків, унікальних пам'яток природи та культурні надбання того чи іншого регіону завжди будуть користуватися рекреаційним попитом. У разі формування потенційної рекреаційної зони потрібно пам'ятати, що повинна утримуватися рівновага між попитом на рекреаційні ресурси території та її можливостями [13].

У разі рекреаційного планування необхідне визначення допустимих та оптимальних навантажень на ландшафт, які забезпечують стійкість природних комплексів - важливу умову збереження рекреаційного потенціалу території. Стійкість - це здатність протистояти дії сил, що намагаються вивести територіальну систему зі стану рівноваги. Стійкість до рекреаційних навантажень залежить від багатьох природних факторів: крутості схилів, типу ґрунтового покриву, складу і віку трав'яного, чагарникового та деревного покриву, кліматичних характеристик тощо, а

також різновиду рекреаційних занять та кількості рекреантів. Критичне рекреаційне навантаження на досліджувану територію не повинне перевищувати очікуваного потоку туристів, тобто оптимальної ємкості території. Потрібно зазначити, що не можна визначити загального навантаження, якщо невідомий прогнозований термін перебування суб'єкта відпочинку на рекреаційній території та тривалості самовідновлення пошкоджених рекреаційною діяльністю елементів природних комплексів. Коли розриваються зв'язки між компонентами природного комплексу, порушуються процеси обміну речовин та енергії, відбувається рекреаційна дигресія. Вона виявляється в погіршенні санітарного стану, естетичного вигляду території, в розвитку несприятливих процесів (площинної ерозії, зсувів) із-за тривалого неконтрольованого використання рекреаційної території. Конструювати виділену для провадження рекреації територію треба з урахуванням просторово-часових параметрів, що допоможе організувати рекреаційну діяльність на цій території ефективніше, правильно розподілити рекреаційне навантаження [13].

Для будь-якої території є екологічна межа щодо використання рекреаційних ресурсів. Тому в процесі формування рекреаційних зон треба утримувати оптимальну рівновагу між природними передумовами, можливостями та потребами споживачів рекреаційних ресурсів із метою збереження навколишнього середовища та динамічного використання складових природних комплексів за умов інтенсивного рекреаційного використання [13].

Отже, на характер використання рекреаційних ресурсів надзвичайно впливає екологічний стан території - чистота або забрудненість вод, повітря, ґрунтів, порядок або безладдя в соціально-політичному житті суспільства, економіці країни. Нині до найгостріших екологічних проблем багатьох держав світу треба віднести забрудненість повітря, поверхневих вод, вод морів і океанів, розповсюдження СНІДу, тероризм, наркоманію, а також

осередки десятків великих та малих військових конфліктів, що не припиняються [13].

З прийняттям у вересні 1995 року Закону України “Про туризм”, а у 2000 році Закону України “Про курорти”, держава зобов'язалася створити сприятливі умови для рекреаційно - туристичної діяльності і таким чином подолати кризову ситуацію, в якій дана сфера опинилась на початку 90-х років [13].

Володіючи величезним природнім потенціалом, керівники Одеської області усвідомлюють необхідність розвитку рекреаційно - туристичної інфраструктури. Відвідавши Кодимський район, туристи мають можливість не тільки відпочити і відтворити функціональні можливості свого організму, але й ознайомитись з її історією та культурою, побачити як живуть, працюють і відпочивають місцеві мешканці, почути мелодійні пісні, побачити запальні танці. У них є чудова нагода продегустувати оригінальні страви місцевої кухні, придбати унікальні сувеніри народних умільців. А головне - знайти щирих друзів [13].

На туристичному ринку Кодимщина фактично невідома. На даний час маркетинг туристичного потенціалу Кодимського району на ринку не проводиться. Будучи одним з найбільших районів Одеської області, він не здійснює рекламних заходів і не має запланованих рекламних кампаній [13].

Усунення чи, принаймні, зменшення цих перешкод вимагає зусиль не тільки від учасників рекреаційного процесу, а й від цілого ряду інших державних та комерційних структур поза цією сферою. Найсуттєвішими перешкодами є наступні:

- негативний імідж Кодимського району в цілому щодо проведення тут відпочинку. Відсутність належної реклами.
- транспортні труднощі, пов'язані з приїздом в Кодимський район та пересуванням по його території.
- низький рівень розвитку інфраструктури, якості продукції і послуг.

- недосконалість нормативно - правової бази забезпечення рекреаційної діяльності, несприятливий клімат інвестування [13].

1. Негативний імідж Кодимського району в цілому щодо проведення тут відпочинку. Відсутність належної реклами. Досить важко переконати рекреантів приїхати в той час, як імідж Кодимщини практично відсутній в такому розумінні. Щоб змінити цей імідж, необхідно розробити і впровадити ряд рекламних та стимулюючих заходів з метою створення нового іміджу, відкриваючи для масового рекреанта Кодимщину, культуру та етнос народу, що проживає на його теренах. Прийшов той час, коли регіон, зможе нормально конкурувати з іншими регіонами тільки у випадку, якщо буде активно пропагувати свої можливості, в першу чергу, шляхом участі у найрізноманітніших виставкових заходах. Важливим позитивним фактором при цьому може стати випуск найрізноманітніших рекламних матеріалів, починаючи з випуску туристичних друкованих видань та буклетів і закінчуючи рекламними відеофільмами та компакт – дисками [13].

На даний час, ми не можемо гідно прорекламувати Кодимський район, а, значить забезпечити необхідною кількістю відпочиваючих. Вирішити це питання можна через проведення різного роду рекламних ознайомчих турів і залучення представників преси, телебачення, туристичних операторів провідних туристичних фірм до місць відпочинку, давши їм можливість на власні очі побачити все, чим володіємо. Наступним кроком може бути проведення переговорів з транспортними організаціями, туристичними операторами, щодо включення інформації про Кодимський район в їх туристичні пакети та рекламні матеріали. Звичайно проведення таких рекламних кампаній є достатньо дорогою акцією, однак саме вона дозволить привабити якнайбільшу кількість відпочиваючих [13].

2. Транспортні труднощі, пов'язані з приїздом в Кодимський район та пересуванням по його території. Значною перешкодою для нормального розвитку рекреаційного комплексу є проблеми, пов'язані з приїздом до Кодимщини. Поганий стан доріг при подорожуванні автомобілем - ось тільки

одна з тих складностей, які чекають відпочиваючого, що бажає приїхати в Кодимський район. Крім того, відсутність належної дорожньої інфраструктури на автомагістралях приводять до того, що туристи не завжди мають змогу зупинитись для відпочинку і харчування в належно облаштованих місцях. Змінити ситуацію на краще можна лише запровадженням радикальних змін щодо державного господарювання будівництвом належної дорожньої інфраструктури [13].

3. Низький рівень розвитку інфраструктури, якості продукції і послуг. Галузева структура рекреаційної системи Кодимського району Одеської області представлена санаторно-курортними та туристичними закладами. Зокрема матеріальна база станом на 01.01.2010 року складає 9 баз відпочинку, 5 пансіонатів. Незначно розширюють рекреаційно-туристичні можливості регіону 4 готельних установи, а також діяльність 8 суб'єктів підприємницької діяльності, що надають відповідні послуги. За відомчою приналежністю всі заклади поділяються на кілька груп: заклади Одеської обласної ради профспілок, заклади міністерства охорони здоров'я, відомчі та приватні об'єкти [13].

Ефективна повноцінна діяльність цих організацій могла б повністю забезпечити вимоги населення в рекреаційних послугах. Разом з тим, в умовах складної економічної ситуації, збанкрутування ряду підприємств, зростання вимог громадян до якості послуг привело до фактичного припинення діяльності ряду закладів. Так, на даний час не працюють 22 установи, посезонно працюють 16. Крім того, аналіз стану діючої матеріально-технічної бази свідчить про те, що рекреаційні заклади Кодимщини за функціями, об'ємом і рівнем обслуговування в своїй більшості не відповідають стандартам. Коли перед туристом стає проблема, куди поїхати відпочити, на його вибір впливатимуть ряд факторів. У першу чергу його цікавитиме вартість та якість послуг, наявність зручностей. Однак переважна більшість наших об'єктів будувались для рекреантів, які не ставили великих претензій до умов відпочинку і лікування. Тому саме цей

стан інфраструктури в туристично-санаторній галузі, в більшості випадків, не відповідає нагальним проблемам відпочиваючих.

Також слід врахувати, що через відсутність великих грошових коштів у основної маси населення України, рекреація в районі має перспективу і зможе нормально розвиватись при умовах, якщо на наших турбазах і у санаторіях зможуть повноцінно відпочивати громадяни, що можуть повністю оплачувати отримані тут послуги. На жаль, на даний час, потрапляючи в умови нашого рекреаційного і туристичного сервісу, турист часто адекватно формує негативну громадську думку. Враховуючи це, одне з чільних місць повинно зайняти створення системи належного сервісу, в основу якого покладено бажання та інтереси самого відпочиваючого, а цього, в свою чергу, можна досягнути залученням великих інвестиційних коштів в галузь та проведенням якісної сертифікації всіх наявних готельних установ та інших баз прийому [13].

Додатковим фактором, що привабить рекреанта, може стати розширення комплексу послуг, що надаються одним рекреаційним закладом. По цьому шляху вже пішли ряд підприємств. В результаті були створені лікувально - оздоровчі та лікувально - спортивно - оздоровчі комплекси, де поряд з традиційно туристичними та екскурсійними послугами почали надаватись лікувальні та інші супутні послуги [13].

4. Недосконалість нормативно-правової бази забезпечення рекреаційної діяльності, несприятливий клімат інвестування. Нормальний розвиток рекреаційної галузі може відбуватись за умови створення якісно нової системи господарювання. Базою для цього є економічна зацікавленість як безпосередніх власників закладів, так і їх трудових колективів, тобто отримання ними реальних прибутків, що можуть використовуватись на власний розсуд. Однак слід відмітити, що діючі норми державно - правового регулювання і особливо податкова система, не стимулює рекреаційної діяльності. Зокрема, гостро стоять питання щодо зменшення податкового тиску, а саме:

- звільнення від сплати ПДВ на продаж путівок ;
- звільнення від оподаткування земельних ділянок, на яких діє рекреаційна інфраструктура;
- зменшення ставок податку на прибуток для туристичних підприємств, що надають пріоритет в'їзду туристів;
- встановлення протекційної податкової політики на здійснення туристичних подорожей дітей та молоді в межах України ;
- звільнення від податку на прибуток частини прибутку тур. організацій, що використовується для розвитку їх матеріальної бази та реклами;
- зменшення ставок готельного збору [13].

Крім того, суперечливість українських законів служить відштовхуючим фактором для інвесторів, участь яких у рекреаційних процесах є обов'язковою складовою відродження галузі [13].

В умовах сьогодення, при усвідомленні факту неможливості створення відразу всіх необхідних умов відпочинку і оздоровлення, ми повинні зосередитись на тих особливостях Кодимщини, які дозволять привабити туриста вже сьогодні [13].

Зокрема при плануванні подальшого розвитку рекреаційного комплексу в основу повинна бути покладена ідея природно - історично - етнографічної рекреації, що базується на найбільш раціональному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю [13].

2 ОЦІНКА ПРИРОДНИХ УМОВ ТА ІНФРАСТРУКТУРНИХ РЕСУРСІВ КОДИМСЬКОГО РАЙОНУ

2.1 Оцінка фізико-географічного положення

Кодимський район розташований на крайньому північному заході Одеської області у південній лісостепній частині Подільської височини. Район межує на сході – з Балтським районом, на півдні – з Котовським районом, на заході - з Республікою Молдова, на півночі – з Вінницькою областю [14].

Поверхня району являє собою хвилясту степову рівнину, порізану ярами і балками. На всій території району поширені місцевості хвилястих розчленованих лесових височин з сірими і темно-сірими лесовими ґрунтами, грабовими дібровами, ярами та балками, врізаними в кристалічні породи, а на півдні зони – місцевості височинних сильноерозованих рівнин з чорноземами, глибокими середньогумусними, лісами з дуба скельного, ярами і балками. Долинами річок поширені лісові і лучні остепнені і солонцюваті заплави (на півночі), а також лучностепові солонцювато-солончакові заплави та плавні – у південній частині зони [14].

Для цього району характерні також місцевості розчленованих схилів лісових височин з чорноземами звичайними середньо гумусними, з ярами і широкими балками, для південної – місцевості виположених схилів лесових височин з чорноземами звичайними малогумусними, ярами і широкими балками. Долинами річок поширені лучно-степові солонцювато-солончакові заплави [14].

Територія району – 81,844 тис. га., у тому числі сільськогосподарські угіддя - 60,49 тис. га , з них: рілля – 43,6 тис. га., багаторічні насадження –

2,138 тис. га, сіножаті – 3,189 тис. га, пасовища – 9,13 тис. га, перелogi – 2,54 тис. га. [14].

В районі протікає 10 річок загальною довжиною 302 км: Кодима - впадає в Південний Буг, річка Білочі бере початок в с. Серби впадає в Дністер, Савранка - протікає через села Пиріжна, Івашково, річка Гонорівка протікає в с. Баштанково, Майстриха - с. Загнітково, Рибниця - с. Мала Слобідка, Молокиш, Сухий Молокиш - с. Шершенці. Є також 51 водоймище загальною площею 184 га, 45 струмків загальною довжиною 137 км [14].

За даними центральних геологічних фондів Мінгео України на території району знаходяться родовища піску будівельного, сировини для грубої кераміки, каменю пиленого, вапняків [14].

Відомі родовища: Олександрівське (пісок для бетона) – запаси – 3075 тис. куб.м., Кодимське (пісок, суглинок) -1751 тис. куб.м., Загнітківське (вапно) – 21253 тис. куб.м., Грабівське (вапно) – 5 ділянок площею 21 га та об'ємом 13 млн. тонн та інші [14].

2.2 Оцінка кліматичних умов регіону

У відповідності з географічним положенням території характеризується помірним континентальним кліматом та належить до недостатньо вологої, теплої агрокліматичної зони [14].

Початком зими вважається перехід середньодобової температури повітря через 0°C . Цей перехід здійснюється з 25 листопада по 1 грудня. Продовжується зима 95-107 днів. Суворі зими з тривалими і сильними морозами чергуються з помірно теплими чи дуже м'якими зимами, з короткочасними зниженнями температури нижче 0°C . Помірно теплі зими бувають частіше, ніж суворі чи м'які. Середня дата останнього морозу 21 квітня – 1 травня [14].

Часом настання весни вважається стійкий перехід температури повітря через 0°C . Перехід середньодобової температури повітря через 10°C навесні здійснюється 12-19 квітня. Останні весняні заморозки в повітрі відзначені у період 5-24 травня; на поверхні ґрунту - 25-27 травня [14].

Влітку, коли на Чорне море і південь Європи поширюється відріг Азовського антициклону, переважають тривалі періоди спокійної ясної сухої погоди. Мінливість температури повітря в літні місяці значно менше, ніж взимку. Найвища температура буває в липні, серпні і складає $37-38^{\circ}\text{C}$ [14].

За початок осіннього сезону прийнято вважати час стійкого переходу температури повітря через 15°C . За середніми багаторічними даними – це друга, третя декада вересня [14].

Найбільш ранні заморозки на поверхні ґрунту бувають 8-14 вересня. Інтенсивність перших осінніх заморозків складає від 0,1 до $3,8^{\circ}$ морозу. Перші заморозки в повітрі можуть бути в період з 24 по 28 вересня з інтенсивністю $0,4-2,0^{\circ}$ морозу [14].

Повторюваність помірних та слабопосушливих вегетаційних періодів значно більша, ніж вологих та дуже посушливих. З середини осені починається період облогових опадів, характерних для всього холодного півріччя. Найменше опадів випадає в лютому [14].

Кількість днів з опадами за рік становить 204 та середньорічна сума опадів 610 мм. Найбільш тривалі опади взимку. Більша частина опадів припадає на теплу пору року і часто випадає у вигляді злив. Відносна вологість повітря становить 85-86 % взимку та 62-63 % влітку [14].

Сніжний покрив встановлюється на початку грудня та сходить на початку березня. У дуже м'які зими стійкий сніжний покрив не утворюється [14].

Протягом року буває 36-38 днів з туманом, що спостерігається в основному в холодну половину року. Грози спостерігаються переважно в теплу половину року, найчастіше у червні та липні. Заметілі спостерігаються в основному з грудня по березень. Вони бувають, хоча

і зрідка, у листопаді і вкрай рідко в квітні. В окремі роки повторюваність заметілей може різко відрізнятись від середніх значень.

Середня швидкість вітру невелика: у січні її величина 4 м/с, а в липні – 2 м/с. Середня місячна швидкість вітру складає 4-5 м/с. Вітер швидкістю 15 м/с і більше найчастіше спостерігається в холодну половину року [14].

Середньорічна температура 8,2⁰ С. Тривалість вегетаційного періоду від 180 діб, середньорічна кількість опадів - 460 мм [14].

2.3 Оцінка рельєфу регіону

Територія Кодимського району охоплює лісостепову зону. На півночі району поширені місцевості хвилястих розчленованих лесових височин з сірими і темно-сірими лесовими ґрунтами, грабовими дібровами, ярами та балками, врізаними в кристалічні породи, а на півдні району – місцевості височинних сильноерозованих рівнин з чорноземами, глибокими середньогумусними, лісами з дуба скельного, ярами і балками. Долинами річок поширені лісові і лучні остепнені і солонцюваті заплави (на півночі), а також лучностепові солонцювато-солончакові заплави та плавні – у південній частині району [14].

Для північної частини характерні також місцевості розчленованих схилів лесових височин з чорноземами звичайними середньо гумусними, з ярами і широкими балками, для південної – місцевості виположених схилів лесових височин з чорноземами звичайними малогумусними, ярами і широкими балками [14].

2.4 Оцінка рослинного покриву території

Більша частина Кодимського району знаходиться в межах лісостепової зони і має досить багатий і різноманітний рослинний світ, що зумовлено передусім сприятливим кліматом, рельєфом та родючими ґрунтами. Природна рослинність займає тут 12 % усієї площі. Із них 11 % припадає на ліси, біля 1 % на луки і 0,5 % - на болота [14].

Рослинність північно-західної частини району представлена молодими і середньовіковими широколистяними лісами, які розташовані окремими масивами. Найпоширенішими породами дерев є дуб, граб, ясен, клен, липа, в'яз, вільха. З кущів та чагарників можна зустріти ліщину, шипшину, жимолость та інші [14].

На південь ліси поступово змінюються на лісостеп і степ, спочатку ковилово-різнотравний, а потім ковилово-типчаківий. Степова рослинність представлена засушливими бобово-злаковими різнотравними асоціаціями – тимофіївкою, фіалкою, суницею, медункою, пирієм, волошкою, ковилою, кропивою та ін. В цілому, лісистість басейну становить близько 7 %, заболоченість - 2 %. Орними землями зайнято біля 70 % території [14].

Всі ліси, розташовані в районі, можна розподілити на дві групи. В першу групу входять зелені зони навколо населених пунктів і промислових підприємств, ґрунтозахисні лісосмуги, водоохоронні прибережні захисні смуги, а також захисні лісові смуги уздовж залізних та шосейних доріг [14].

До другої групи відносяться експлуатаційні ліси, де допускається рубка, але не більше річного приросту. Ліси першої групи займають 73% загальної площі лісового фонду, ліси другої групи - 27% [14].

На частині району, що зайняті орними землями, обробляються, вирощують культурні види рослин: пшеницю, цукрові буряки, кукурудзу, жито, горох, гречку, картоплю та інші [14].

У флорі району є ряд ендемічних видів (рослини, що зустрічаються тільки на даній території): волошка кодимська, козельці великі та інші. Можна знайти і реліктові види: хвощ великий, бруслина мала, медунка м'якенька та інші. Для їх збереження створюються нові об'єкти природно-заповідного фонду [14].

2.5 Оцінка водного компонента ландшафту

У районі протікають 10 малих річок загальною довжиною 302 км: річка Кодима - впадає в Південний Буг, річка Білочі бере початок у с. Серби впадає у Дністер, Савранка - протікає через села Пирогова, Івашково; річка Гонорівка протікає с. Баштанково, Майстрінка - с. Загнітково, Рибниця - с. М.Слободка, Молокіш, Сухий Молокіш - с. Шершенці. Є також 51 водойму загальною площею 184 га, 45 струмків загальною довжиною 137 км [14].

Річка Кодима бере свій початок із джерел в сливно заболоченій балці поблизу села Будей на висоті 165 м над рівнем моря. Довжина річки 149 км; площа водозбору 2470 кв. км. Основні притоки: р. Без назви (л.б. 96-й км), р. Гедзилів яр (л.б. 53-й км). Сама Кодима впадає в р. Південний Буг з правого берега на 199 км від його гирла біля південно-західної окраїни міста Первомайск, на висоті 65 м над рівнем моря [14].

Середній нахил річки 0,67%. Басейн річки знаходиться на відрогах Волинсько-Подільської височини. Загальний нахил поверхні басейну – з заходу на схід. Абсолютні помітки поверхні землі змінюються від 270 до 130 м над рівнем моря. Верхня і середня частини басейна складені піщано-глинистими відкладами, нижня – докембрійськими кристалічними породами (головним чином гранітами, які виходять на поверхню). Поверховий покрив із лісовидиних суглинків та глин. За механічним складом ґрунти відносяться до пилувато-важких суглинчастих різновидів, ґруети чорноземні. Басейн

річки розташований в зоні лісостепу. Більша частина степів розорана і зайнята посівами сільськогосподарських культур. Ліси займають площу 165 кв. км, що складає 6,7 % від загальної площі басейна, заболоченість та озерність відносно невелика. Коефіцієнт густоти рівної сітки, без врахування рік довжиною менше 10 км, складає 0,09, а з урахуванням цих річ – 0,11. Долина в верхній течії переважно V-подібна, в середньому і нижньому – трапецієвидна, і тільки в самій нижній частині, де річка пронизує кристалічні породи, вона знову стає V-подібною. Більшою частиною Кодима є звивистою, в нижгій течії має ряд озероподібних розширень. Переважна ширина 1,5-2,5 км, найбільша – 5,5 км (в 0,4 км вище с. Кам'яний Міст), найменша 0,7 км (с. Забари). Правий берег здебільшого крутий (20-45), висотою 60-100 м – в середній і нижній течіях річки по схилах в багатьох місцях проглядається надпойменна тераса, шириною 0,5 – 2 км з пологим уступом висотою 2,5-5 м. Поверхня її майже рівна, з окремими піщаними буграми, подекуди перетинається неглибокими улоговинами, зайнята населеними пунктами з садами та городами. Складена вона суглинками і супісками, в низині річки – піщані, вкрита лучними травами та чагарниками, Лівий схіл пологий (5-10), висотою 50-35 м, без вираженої бровки, схил здебільшого розчленований, переважно розораний і зайнятий посівами сільськогосподарських культур. В верхній та середній течіях річки місцями на схилах прослідковується надпойменна тераса шириною 180-800 м, з пологим уступом висотою 2,5-4,5 м. В нижній течії виходять на поверхню кристалічні породи (граніти); біля сіл Кам'яний Міст та Забари проводиться їх розробка. В верхній течії спостерігається вихід ґрунтових вод. Пойма двостороння, здебільшого заболочена; переважна ширина змінюється по довжині річки від 0,2 до 0,6 км, найбільша – 2,0 км (в 0,4 км вище с. Кам'яний Міст), найменша – 60 м (с. Забари). Поверхня долини переважно рівна, місцями перетинається старицями та ярами. Використовується долина під сінокос та пасовища. В період весняного наводка долина затоплюється на глибину 0,5 – 2,0 м, строком на два тижні. В верхній та середній течіях Кодима має ряд озерних

розширень, їх довжина 1, - 4,0 км, переважна ширина – 50 – 200 м, глибина близько 0,8 – 4,0 м, найбільша – 5,3 м (біля с. Гвоздика). Переважаюча довжина ширина ріки на перекатах 2 – 8 м, глибина 0,1 – 0,4 м, в середній і нижній течії Кодима пересихає. В плесах ширина ріки 15-30 м, глибина близько 0,5 – 0,8 м, найбільша ширина – 60 м, глибина – 3,0 м (біля с. Кримка). На мілководдях річка заростає очеретом, на плесах тільки біля берегів. Дно рівне, на плесах намулисто-глинисте, в'язке, на переатах – тверде, піщане, в гирлі кам'янисте. Кодима відноситься до Східноєвропейського типу річок з сніговис живленням, участь дощового та ґрунтового стоку незначна. Рівневий режим характеризується весняним повноводдям, незначним підйомом води восени внаслідок дощів, порівняно високий і малостійкий взимку. Підйом рівня навесні починається в лютому або на початку березня; проходить доволі інтенсивно в середньому 0,5 м/добу), зазвичай в першій або в другій декаді березня спостерігаються найвищі рівні. Пік повноводдя триває 24-48 годин. В кінці травня на початок червня встановлюється межень. По карті ізоліній середньо-багаторічний модуль стоку для басейну р. Кодима становить 1,2 л/с з 1 кв. км. Замерзання річки відбувається в першій половині грудня, інколи в жовтні; пізніе замерзання зфіксоване в лютому 1948 року. Середня товщина льоду 0,1-0,3 м, найбільша – 0,5 м. Льодостав триває 2-2,5 місяці. В другій половині березня річка повністю очищується від льоду. У верхній течії річка в літньо-осінній період часто пересихає. Найбільша тривалість пересихання становить 6 місяців [14].

Вода слабо мутна, безкольорова, з болотним запахом, придатна для пиття. Використовується річка для водопостачання залізничного транспорту, поливу городів та інших сільськогосподарських потреб [14].

Стан річки Кодими добрий, але цей стан повинен викликати стурбованість та необхідно виконати комплекс попереджуючих заходів із її збереження та охорони, серед них особливо важливо освітньо-інформаційні заходи. І дійсно, хоча предмети неприродного походження трапляються дуже

рідко, річка дуже зміліла, заросла очеретом на деяких відрізках (від с. Кумари до с. Кримка) практично на 100%. Місць з відкритим водяним дзеркалом стає все менше. Однією з причин швидкого заростання Кодими ми вважаємо не тільки зімління річки із-за посушливої погоди, а й знищення трав'яних видів риби електровудочками. Нажаль освітньо-інформаційних методів для боротьби з бракон'єрами недостатньо [14].

2.6 Облік кількості особливо охороняємих територій в оцінці рекреаційного потенціалу

Однією з таких територій є ландшафтний заказник „Березівський”, розташований біля с. Федірівка Кодимського району. Площа заказника - 1534 га. Заказник створено у 1980 р. Початкова площа заказника - 1503 га. Територія заказника являє собою лісовий масив на межі лісостепу і степу, з віковими дубами та єдиними в області насадженнями берези. Заказник має велике ґрунто- та водозахисне значення. Заказник багатий на флору та фауну, на його території ростуть рідкісні та зникаючі види рослин. Під назвою «Урочище Березівське» заказник існував ще до 1969 р [17].

Згідно з даними екологічного обстеження 2003 р заказник являє собою залишки природного дубового лісу, без природних насаджень берези. Декілька штучно насаджених дерев берези ростуть лише біля ставка. За даними обстеження заказник є цінним лісовим урочищем з ділянками дуба черешчатого та скельного, рідкісними рослинами та угрупованнями, в тому числі з Червоної та Зеленої книг України [17].

Відповідно до останнього геоботанічного районування [15], він знаходиться в Південноподільському окрузі дубових лісів та лучних степів Української лісостепової підпровінції Східноєвропейської провінції дубових

лісів, остепнених луків і лучних степів Лісостепової підобласті Євразійської степової області [15].

Заказник „Березівський” організовано рішенням Одеського виконкому від 30 грудня 1980 р. Він представляє собою лісовий масив площею 1534 га, розташований в кварталах 76-106 Кодимського лісництва Кодимського держлісгоспу об'єднання „Одесаліс”. Він є одним з великих лісових масивів на півночі Одеської області. Його протяжність з північного заходу на південний схід становить 11 км, ширина масиву змінюється від 0,6 (по краям) до 2,5 км (в центральній частині). На території заказника всього виявлено 338 видів судинних рослин, які належать до двох відділів: Polypodiophyta (1 вид) та Magnoliophyta (337 видів), 3 класів: Polypodiopsida (1 вид), Magnoliopsida (296 видів), Liliopsida (41 вид), 44 порядків, 65 родин, 223 родів. Magnoliophyta включає два класи: Magnoliopsida та Liliopsida (відповідно 84,6% та 13,9% видового складу), таким чином, переважна кількість видів належить до класу Magnoliopsida [15].

Значна кількість видів концентрується в таких родинях, як Asteraceae (47 видів), Lamiaceae (29 видів), Fabaceae (29 видів), Poaceae (24 види), Rosaceae (18 видів) [15].

Аналіз життєвих форм, який передбачає більш глибоке пізнання взаємозв'язку рослин з навколишнім середовищем, показав, що на дослідженій території більшу частину складають трав'янисті форми - 83,1%. Серед них переважають багаторічники (51,5%), 19,8% приходить на долю однорічників та 4,4% – на долю дворічників. На долю рослин, які в різних умовах виступають в ролі різних життєвих форм, приходить 10,1%. Дерев'янистих видів набагато менше, їх доля складає 16,9% від загальної кількості видів [15].

Схожий біоморфологічний спектр наводиться і для північно-західного Причорномор'я [16].

Флора даного заказника багата корисними рослинами. Найбільшу частину флори складають лікарські рослини: їх нараховується 259 видів, що

складає 76,6%, порівняно багато у флорі кормових (200 видів, 59,2%), медоносних (199 видів, 58,9%) та вітамінних рослин (159 видів, 47,0%). Під час дослідження флори заказника „Березівський” особливу увагу було приділено раритетним видам. Були виявлені такі рідкісні та зникаючі види рослин, які занесені до Червоної книги України (3 вида: *Epipactis helleborine* (L.) Crantz, *Lilium martagon* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich.) та Червоного списку Одеської області (11 видів: *Adonis vernalis* L., *Amygdalus* папа L., *Asparagus tenuifolius* Lam., *Campanula persicifolia* L., *Convallaria majalis* L., *Iris graminea* L., /. *hungarica* Waldst. et Kit, *Leopoldia tenuiflora* (Tausch) Heldr, *Scilla bifolia* L., *Valeriana stolonifera* Crezn, *Veratrum nigrum* L.). *Adonis vernalis* також занесений до додатку до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, які знаходяться під загрозою зникнення [16].

Хотілось би окремо зазначити значення та цінність урочища “Катеринка”. Урочище «Катеринка» в межах південних областей України — явище унікальне. За всіма ознаками його також можна віднести до пам'яток природи, хоч воно і є продуктом людської праці. Тут можна зустріти багато цікавого, чудового, рідкісного і незвичайного як серед флори, так і серед фауни. Відноситься наше урочище до лісів першої групи - як водоохоронний та ґрунтозахисний ліс. Тому всі лісоохоронні роботи підпорядковані тут цій меті [16].

Площа урочища становить 1117 гектарів, у тому числі покрито лісом 858 гектарів. З них природного лісу - 25 гектарів - це в основному зарості лози, верби деревовидної, вільхи чорної та інші. Тягнеться цей масив вузькою смугою вздовж правого берега Кодими. Ця ділянка лісу найстаріша - з неї почалося урочище. Решта 833 гектарів - лісонасадження штучного походження, в тому числі соснові насадження - 718 гектарів, дубів - 64, білої акації, тополі, берези - 51. 259 гектарів угідь не покриті лісом. Це лукоболотяна місцевість Кодими з заростями очерету, осоки, територія під водою, а також сінокоси, рілля та інші корисні землі. Всі лісонасадження в урочищі уже поминули стадію молодняка, незначна їх частина жердинного

віку, а основна - середньовікова, є невеликі ділянки досягаю чого лісу. Стиглого чи перестиглого немає. Проте в урочищі є досить цікаві і цінні екземпляри дерев, які стали природними пам'ятками. Найстарішою серед безлічі інших дерев є окрема верба. Росте вона в центрі лісу біля Савкового озера. Це дерево - пам'ятка, її вік наближається до двох сотень років. На жаль; верба все-таки доживає свій вік. Ще зовсім недавно природною пам'яткою в урочищі були «Три дуби», які знаходились в сьомому та восьмому кварталах. Одного з цих велетнів буря вивернула з коренем, інші два - продовжують відраховувати роки. Вони мають ще солідний вигляд. Спеціалісти визначають вік цих двох дубів у 145—155 років. Незвичайною пам'яткою природи в урочищі були насадження ялини звичайної на самому березі Кодими. Це єдине насадження, що нормально розвивалося в умовах степу. Насадження ялини добре вкоренилося. Але в 1986 році, після аварії на Чорнобильській АЕС, насадження ялини пропало [16].

Загалом в урочищі “ Катеринка” виявлено 347 видів судинних рослин, що належать до 167 родів, 73 родин 4 відділів. Найчисельнішим є відділ Покритонасінні, що нараховує 333 види, що належать до 69 родин. Провідними родинами є: Складноцвіті, Злакові, Бобові, Губоцвіті, Розові, Жовтецеві. Найменш чисельними є Папоротеподібні - включають лише 1 вид. Оскільки ліс має штучне походження, то більшість видів деревних рослин є інтродукованими. А от береза бородавчаста (*Betula pendula*) потрапила до нашого лісу з північних районів за допомогою вітру та птахів. В урочищі “ Катеринка” виявлені досить цікаві трав'янисті рослини: у заболочених місцевостях зустрічається єдиний комахоїдний вид Пухирник звичайний (*Urticularia vulgaris*). А в насадженнях дуба - фізаліс – рослина яка вважається ергазіофітом (“втікачем з культури”), але як він потрапив у далекі від населених пунктів квартали, залишається невідомо. Цікаво, що пануючий вид родини злакові очерет звичайний (*Phragmites australis*) має висоту від 1,2 м (де виходять підґрунтові води) до 4,20 м (в межах річки Кодима). Також в урочищі “ Катеринка” поширені три види рогозів: рогоз

вужколистий (*Typha angustifolia*), рогіз широколистий (*Typha latifolia*), рогіз Лаксмана (*Typha laxmani*). Рогози, різні види осок, ситників та інші гідрофільні рослини мають важливе естетичне значення, оскільки можуть використовуватись для декорування штучних водойм. Також естетичне значення мають: Кермек Гмеліна (*Limonium gmelini*), Лещиця Палласа (*Gypsophila glomerata* Pall), Холодок лікарський (*Asparagus officinalis*), Ковила Лессінга (*Stipa Lessingiana*) - їх використовують для декорування букетів, що може загрожувати поширенню цих рослин в природі. А щодо лікарських рослин, то й говорити годі, адже більшість рослин урочища “Катеринка” мають лікувальні властивості [16].

2.7 Загальний стан навколишнього середовища

Сільські поселення Кодимського району розміщені здебільшого річковою долиною та балками. Середня відстань між ними становить 4,8 км. Мережа міських поселень рідка - 15 поселень на 10 тис. км² території. Більша частина міст належить до категорії малих (населення до 50 тис. чол.) [18].

Місто Кодима виконує транспортні та транспортно-промислові функції. Автомобільний транспорт обслуговує значну частину перевезень вантажів і пасажиропотоків. Переважають міські й приміські перевезення, частка яких перевищує 90% загального обсягу. Головна автомагістраль: Одеса - Любашівка - Київ. Залізничний транспорт має розвинуту мережу залізниць, важливими є магістралі: Одеса - Балта - Херсон - Київ, Одеса - Жмеринка - Київ, Одеса - Помічна - Знам'янка. Територією басейну проходить газопровід: Єланець - Ананьїв - Богородчани та Шебелинка - Дніпропетровськ - Одеса. Басейн річки перетинає міжнародна лінія електропередач напругою 750 кВт (ЛЕП - 750) Південноукраїнськ - Дністровськ (Молдова) - Ісакча (Румунія) [18].

У комплексі соціально-економічних чинників, які впливають на екологічний стан варто відзначити високий рівень рекреаційно-промислового розвитку досліджуваного регіону, а також його спеціалізацію на екологічно небезпечних і шкідливих промислових виробництвах [18].

У найбільш узагальненому вигляді рекреаційний комплекс - це система різноманітних об'єктів - санаторіїв, будинків та баз відпочинку, туристичних закладів, пляжів, які забезпечують масовий відпочинок населення. В басейні річки Кодими рекреаційну функцію виконує приміська зона, яка має важливе значення:

- 1) санітарно-захисне - екологічний захист населених пунктів за рахунок зелених насаджень, утилізація твердих відходів міського господарства;
- 2) постачання населених пунктів водою, сільськогосподарською продукцією, місцевими будівельними матеріалами;
- 3) інженерно-технічне й інфраструктурне забезпечення населених пунктів енергетичними та комунікаційними системами й комплексами, у тому числі водозабірними та постачально-розподільчими;
- 4) транспортно-розподільчі мережі й вузли, перевантажувальні й сортувальні комплекси;
- 5) розвантажувальні - у приміську зону виносять екологічно-небезпечні підприємства та виробництва;
- 6) розселенські функції - у передмістях виникають міста - супутники, дачні селища;
- 7) рекреаційні функції - у приміській зоні формують ділянки короткочасного та тривалого відпочинку [18].

Особливо значним є забруднення міста Кодима. Від його промислових та побутово-комунальних стоків страждають Південний Буг та його притоки. Значні масиви земель відчужуються для забудови [18].

Серед екологічних проблем особливе місце займає забруднення атмосферного повітря. Основним чинником забруднення досліджуваної території залишається автомобільний транспорт, частка якого становить

60,7% - 82,7% загальних викидів забруднюючих речовин. Від стаціонарних джерел надійшло 34% забруднень [18].

Обстеження проб на рівні забруднення атмосферного повітря басейну річки, що протікає по території Кодимського району показало, що в місті Кодима з 2103 досліджених проб 10,8% - перевищували гранично-допустимі концентрації (ГДК) на вміст шкідливих домішок, що негативно впливають на ландшафтні екосистеми, в тому числі на вміст пилу з 395 проб - 10,9%, окису азоту з 535 проб - 14,8%, окису вуглецю з 258 проб - 27,9%, сірчистого газу з 389 - 4,4%, з 602 проб, проведених у сільській місцевості лише дві перевищували ГДК на вміст пилу [19].

45,8% сумарних обсягів забруднюючих речовин надійшла у повітря від автомобілів, що перебувають у приватній власності населення. У складі викинутих забруднюючих речовин (44,2%) метану, 21,2% - оксиду вуглецю, 10,6% речовин у вигляді суспендованих твердих часток, 11,2% сполук азоту, 6,5% діоксиду та інших сполук сірки, 5,7% неметанових летких органічних сполук, 0,6% металів та їх сполук [19].

Головне місце у структурі поверхневих вод займають ріки, особливістю яких є маловодність та пересихання і літній сезон. У водокористуванні значна роль відводиться підземним водам. Поверхневі води відзначає велика забрудненість, що негативно позначається на екологічному стані сільськогосподарських ландшафтів в цілому [19].

Проблема екологічного стану водно-ресурсного потенціалу в регіоні залишається актуальною. У використанні води на побутово-питні, промислові потреби та сільськогосподарське водопостачання спостерігається його зменшення у зв'язку загальним зниженням виробництва у галузях народного господарства, лімітованою подачею електроенергії до водозабірних споруд та споживачів [19].

Комунальне господарство використало 25% загального водокористування, сільське господарство - 23%, у тому числі на сільськогосподарське водопостачання - 6% [19]. 68% забруднених стоків

потрапило у поверхневі водойми внаслідок недостатнього очищення зворотних вод на очисних спорудах. Решта надійшла у водойми без будь-якого очищення [19].

Забір води з природних об'єктів по Кодимському району складає 1,0 млн. м³, що в розрахунках на одну особу складає 22 м³ [19]. Використання свіжої води на побутово-питні потреби по Кодимському району складає 0,5 млн. м³, що в розрахунках на одну особу складає 11 м³ [19]. Використання свіжої води на виробничі потреби складає 0,5 млн. м³ [19]. Частина оборотної та послідовно використаної води в загальному обсязі використання води на виробничі потреби - 90% [19].

У районі дослідження не спостерігається водовідведення у поверхневі водні об'єкти та скидання забруднених зворотних вод. Потужність очисних споруд - 2,2 ,5 млн. м³ [19].

Останнім часом гостро визначилися проблеми водопостачання і водовідведення в сільських населених пунктах. Тільки 42,3% забезпечені централізованим водопостачанням. Каналізацією забезпечені лише 32 населені пункти регіону, з них 18 - сільські [19].

При транспортуванні води до споживачів відбувається витік води внаслідок несправності труб водопровідної мережі, її обладнання, а також аварій на мережах [19].

Аварійний та важкий стан мереж водопроводу і каналізації, очисних споруд, застарілість та недосконалість технологій виробництва води, відсутність централізованого управління цією галуззю суттєво впливають на екологічний стан території [19].

Хіміко-аналітичний контроль якості водних ресурсів показав, що перевищення гранично-допустимих концентрацій нафтопродуктів становило у 179 випадків, нітритів - 27, фенолів - 40, сірководню - 7, кисню - 16, амонійного азоту - 4 та поверхнево активних речовин - 3 випадки [19].

В результаті проведеного аналізу екологічного стану ландшафтних комплексів екосистем басейну річки Кодими встановлено досить тривалий і

високий ступінь господарського освоєння території, високий рівень розораності земель, низька культура господарської діяльності, незадовільні структура та технології виробництва, що інтенсивно забруднюють природне середовище [19].

Отже, екологічна ситуація в досліджуваному регіоні залишається напруженою, а басейн річки можна охарактеризувати як умовно-чистий. Для покращення даної ситуації необхідно докласти максимальних зусиль для ефективного використання природних ресурсів, здійснювати комплекс заходів щодо їх відновлення, запроваджувати новітні маловідходні та безвідходні, ресурсо- та енергозберігаючі технології, устаткування та методи діяльності, які неспроможні впливати на ландшафтні екосистеми, проводити заходи щодо попередження негативного впливу діяльності на стан довкілля, здійснювати виробничу діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки, екологічних нормативів та лімітів природокористування.

3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ (НА ПРИКЛАДІ КОДИМСЬКОГО РАЙОНУ)

3.1 Культурно-історична спадщина

Кодимський район має дуже багату та різноманітну культурну спадщину. Кожне село має свою історію, свої традиції, назагал українські, а водночас зі своїми, тільки їм притаманними особливостями. Наприклад, у Загніткові, Шершенцях позначився вплив молдавської культури. Це видно не тільки в обрядах, а навіть у мові. У місті разом з українською плідно розвивається єврейська культура. Це додає колориту, своєрідності народному мистецтву загалом.

Характерною особливістю Кодимщини є її географічне положення: розташована на південному сході Подільської височини, на межі лісостепу та степу, віками перебуваючи в епіцентрі зіткнення землеробських народів і степових кочівників, вона (разом з тим) була рівновіддалена від головних цивілізаційних центрів.

Особливість ця наклала відбиток на історію краю: перебуваючи в вирі важливих подій, Кодимщина однак не залишила дослідникам достатньої кількості історичних джерел.

17 вересня 2004 невелике містечко на півночі Одеської області Кодима відзначив своє двухсотп'ятдесятиліття. Дата ця вельми умовна, оскільки на місці сучасної Кодими було чимало поселень, перші з яких були засновані в глибоку давнину. Про це свідчать близько ста цінних пам'яток археології.

Місто названо за назвою річки. Саме слово «кодима» було відомо ще половцям, на їх мові воно означало «схід», а назва слабкий водної артерії трактувалося ними як «річка, поточна на схід».

Київська Русь, Литва, Польща, Туреччина ... Протягом століть селище переходило з рук в руки. Наприкінці XVII століття воно надовго закріпилося за Польщею. Одним з надійних першоджерел з історії Кодими є видані в 1901 році в Кам'янець-Подільському «Праці Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, у випуску дев'ятому яких читаємо: «Містечко Кодима розташоване на піднесеній рівнині, при витoku річки того ж імені ... Так як м. Кодима розташоване на височині, рясно садами і в ньому немає болотних і гнилих вод, тому місцевість ця сприятлива для здоров'я населення. Грунт чорноземна, але є місця глинисті і піщані. Місцевість, зайнята нині містечком Кодима, до 1754 р. була хутором, що належить церкві села Писарівки Балтського повіту. У цьому саме році князь Йосип Любомирський дав розпорядження, щоб хутір, що належить тоді цей церкви, перенесений був в інше місце, а на його місці влаштовано було поселення, назване Кодима від назви річки, яка отримує тут початок ».

З давніх часів Кодима славилася садами і пасіками і не дарма заслужила назву «медовий край». А ще: що знаходилася на чумацькій дорозі, а пізніше на торговому шляху з Поділля в Малоросію, Крим і Молдавію, вона стала великим торговим центром. Особливо зросла роль Кодими, коли в 1870 році вона стала залізничною станцією і змогла у великих обсягах транспортувати зерно і худобу з сіл Молдавії і Вінниччини.

Зокрема, в першій половині XIX ст. на Поділлі розгорнувся антикріпосницький рух під проводом Устима Кармелюка.

За деякими даними Кармелюк діяв і на Кодимщині. Біля с. Загнітків збереглася печера, в якій за переказами переховувався селянський ватажок.

На початку XX століття економічне значення Кодими було настільки велике, що її називали «малою Одесою». А далі ... неласкаву вітри історії минулого сторіччя не раз проносилися по цьому краю. Звідси в роки радянської влади висилали до Сибіру найбільш ініціативних і працьовитих людей. Тут у роки Великої Вітчизняної війни фашистські кати знищили кілька тисяч євреїв. Важко жилося тут і в повоєнні роки. Однак труднощі не

зломали людей. Сьогодні Кодимський край - одна з перлин південного Поділля. Мальовничі пагорби, густі ліси, мірне протягом річки ... Все це зробить ваш відпочинок повноцінним і романтичним.

З визначних пам'яток району треба відзначити:

- меморіальний музей народного художника Е.М.Століци в с. Будеї;
- історико-краєзнавчий музей в м. Кодима, розташований в унікальній пам'ятки історії та архітектури - колишньому маєтку пана Розенфельда, побудованому в 18-му столітті;
- історико-краєзнавчий музей у с. Серби;
- вітряк у с. Будеї;
- печера Кармалюка біля с. Загнітків.

Село Будеї розкинулось на відрогах Подільської височини по обидва боки невеликої річки Кодими на крутих горбах з ярами та балками, за 14 км від районного центру міста Кодима, а від залізничної станції Абамеликове - за 7 км. Обабіч села (за 2 км) проходить шосейна дорога.

Клімат даної місцевості теплий, річних опадів випадає близько 450 мм. Оподи випадають нерівномірно, більше - літом у вигляді злив. Осінній клімат сприяє повному дозріванню всіх сільгоспкультур. Ґрунти в більшості чорноземи, а на крутих схилах горбів - супіщані.

Площа населеного пункту становить — 7566 га.

Кількість населення в селі в наш час становить 1200 чоловік.

Село потопає в зелені навколишніх лісів, кожне урочище має свою назву «Чабанка», «Циганка», «Крива», «Олексюкова», «Пожарня», «Спорне» - всього 3354 га землі.

Село Загнітків знаходиться в крайній північно-західній частині області на межі з Піщанським районом Вінницької області та на кордоні з Молдовою.

Поблизу села знаходиться Печера Кармалюка — штучна печера, що пов'язується з Устимом Кармалюком.

Тривалий час в Кодимі жила сім'я графів Розенфельдів, представників дому Романових. Маєток графа Розенфельда є єдиною в районі унікальною пам'яткою архітектури. Тепер тут знаходиться історичний краєзнавчий музей.

Вітряк - чудо вагою 10 т, має висоту 10 м і стіни шириною 5 м. "Розмах крил" сягає 16 м. Незважаючи на велику вагу і габаритність, млин може легко обертатися навколо своєї осі, "шукаючи вітра в полі". У цьому йому допомагають "вирла" довжиною 8 м. В середині сходинок ведуть на другий поверх, де знаходиться головна "робоча сила". Коли крила повертають зубчасте колесо, то воно, в свою чергу, крутить сімерню. Від сімерні йде веретено до камінних жорен, вага яких близько тонни. Коли зерно засипають в кіш (а туди вміщується 1-1,5 центнера), то воно сиплеться у жорна. Важкі камені перетирають їх і зі спеціального отвору сиплеться біленьке борошно. За 10 годин при сильному вітрі він може змолотити 1 -1,5 т зерн.

3.2 Рекреаційні ресурси та їх оцінка

Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" [20] для організації масового відпочинку населення і туризму передбачаються рекреаційні зони, які разом з територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, курортними і лікувально-оздоровчими зонами утворюють єдину територіальну систему і підлягають особливій охороні.

Отже, рекреаційний потенціал – це система природних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують (або які можна використовувати) у рекреаційній діяльності [21]. Він є функціональною основою рекреації і, в певному розумінні, її складовою частиною. Оцінка рекреаційного потенціалу території показує, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з суспільно-географічними чинниками є

важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційного комплексу регіону.

З рекреаційною метою виділяються функціональні зони стаціонарної та регульованої рекреації. В межах зони регульованої рекреації проводяться короткочасний відпочинок та оздоровлення людей, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць. У цій зоні облаштовуються екологічні стежки та організовуються туристичні маршрути. В зоні стаціонарної рекреації проводяться довготривалий відпочинок, організований туризм, санаторно-курортне лікування.

Постійне збільшення рекреаційних потреб населення викликає необхідність вирішення багатьох питань, пов'язаних з визначенням характеристик природно-рекреаційного потенціалу та регламентованого, екологічно збалансованого природокористування і, відповідно, оптимального задоволення попиту людей у рекреації. До таких показників належить рекреаційне навантаження на природні ландшафтні комплекси.

Рекреаційне навантаження - агрегатний показник безпосереднього впливу рекреантів, їх транспортних засобів, будівництва рекреаційних споруд на природні, ландшафтні комплекси. Розрізняють допустимі (оптимально та гранично допустимі) і деструкційні (критичні та катастрофічні) рекреаційні навантаження. При допустимих навантаженнях у природі зумовлюються зміни зворотного характеру, ландшафтні комплекси здатні до самовідновлення, але при цьому втрачаються деякі ландшафтні елементи і взаємозв'язки (в лісових ландшафтних комплексах, наприклад - зрідження пологую деревостану і підросту, збіднення видового складу травостою). При критичних і катастрофічних рекреаційних навантаженнях відбуваються незворотні зміни інваріанту ландшафтних комплексів, корінна ломка ландшафтної просторово-часової структури.

Перевищені, необґрунтовано високі рекреаційні навантаження, які є однією з форм прояву антропогенізації природного середовища,

спричинюючи рекреаційну дигресію, негативно позначаються на природних ландшафтних комплексах.

При визначенні міри рекреаційних навантажень на ландшафтні комплекси ми приймали до уваги наступні принципи:

- збереження ландшафтного різноманіття в процесі рекреаційного природокористування;
- повсюдність і профілактичність природоохоронних заходів;
- оптимізація взаємодії людини з природою;
- раціональне використання пейзажної різноманітності ландшафтних комплексів, що передбачає рівномірне територіальне розподілення рекреантів.

У процесі досліджень рекреаційних навантажень Кодимського району враховувалась сезонна циклічність (табл. 3.1), що пов'язана з відповідними змінами в потоках відпочиваючих, характером їх діяльності, неоднаковою стійкістю ландшафтних комплексів та їх компонентів до антропогенного впливу протягом року, а також береться до уваги добова ритміка використання даної рекреаційної території.

Таблиця 3.1 - Тривалість основних сезонів відпочинку на території Кодимського району

Сезон	Тривалість (тижнів)	Місяці
Сезон з низьким попитом	10,6	Квітень, вересень, жовтень
Головний сезон	17,1	Травень-початок вересня
Не сезон: немає попиту на відпочинок	20,3	Листопад-березень

Основними негативними факторами нерегульованої рекреаційної діяльності є витоштування, збір рослин, випалювання (в місцях розведення вогнищ), механічне пошкодження деревостану, забруднення окремих ділянок території тощо. Так, збільшення рекреаційних навантажень на деревостани в

лісових ландшафтних комплексах зумовлює зменшення росту, повноти і запасу, збільшення фаутності, посилюються процеси саморозрідження дерев. Найменш стійкий до рекреаційного впливу підріст деревних рослин. На останніх стадіях рекреаційної дигресії в лісових ландшафтних комплексах з'являються прогалини без підросту і підліску, повністю порушується природне лісовідновлення, що в кінцевому підсумку призводить до зникнення корінного фітоценозу.

Важливою ланкою механізму визначення величини рекреаційного навантаження є регламентування відвідування і перебування рекреантів в межах ландшафтного комплексу. Одним з параметрів допустимого рекреаційного навантаження є кількість рекреантів, при якій з врахуванням часу їх перебування не відбувається суттєвих змін в просторовій ландшафтній структурі. Стан рослинності є основним індикатором при визначенні допустимого рекреаційного навантаження на ландшафтні комплекси. Для основних типів лісових ландшафтних комплексів величини цих навантажень визначаються за спеціальною методикою.

Рекреаційне навантаження виражається кількістю людей (або людино-днів) на одиниці площі або рекреаційному об'єкті за певний проміжок часу (переважно за день або рік) в залежності від виду відпочинку [21]. Для визначення рекреаційного навантаження використовуються наступні параметри:

- одночасна кількість відпочиваючих (об'єднаних одним видом відпочинку) на одиниці площі за обліковий період - P (люд./га);
 - сумарний час кожного виду відпочинку на одиниці площі за обліковий період - (год/га);
 - тривалість облікового періоду в годинах - T (1 рік - 8760 годин).
- Вказані одиниці зв'язані між собою наступною функціональною залежністю:

$$i = TP \quad (3.1)$$

Визначення величин рекреаційних навантажень проводиться разовими вибірковими методами - моментним і хронометричним. Ми використовували розрахункові методи, розроблені для конкретних соціальних і природних умов на основі емпірично встановлених п'яти стадій рекреаційних дигресій.

Перша стадія дигресії характеризується непорушеною, пружною під ногами підстилкою, певним набором характерних для даного типу ландшафту трав'яних видів, а також багаточисленним різновіковим підростом.

На другій стадії дигресії присутні стежинки, які займають ще не більше 5% площі. Починається витоптування підстилки.

На третій стадії дигресії притоптані ділянки займають до 10-15% всієї площі. Потужність підстилки значно зменшена. Остання обставина разом із збільшенням освітлення (за рахунок розрідження верхньої частини дерев, підросту і підліску) приводить до проникнення лугових і навіть рудеральних видів під покрівлю лісу. Збережений підросток мало диференційований, майже немає паростків ціноутворюючих порід.

На четвертій стадії дигресії біогеоценоз набуває своєрідної структури, яка характеризується утворенням полянок і стежок. На полянах повністю зруйнована підстилка, розростаються лугові трави, відбувається ущільнення ґрунту. Затоптані ділянки займають 15-20% площі.

На п'ятій стадії дигресії затоптана площа збільшується до 60-100% території. Значна частина площі без рослинності, зберігаються лише плями, фрагменти бур'янів і однорічних рослин. Підросток майже повністю відсутній. Різко збільшене освітлення під покрівлею. Всі збережені дорослі дерева хворі або з механічними пошкодженнями, в переважній їх більшості коріння оголені і виступають на поверхню ґрунту.

Межа стійкості біогеоценозу, яка визначається його здатністю до самовідновлення при існуючих рекреаційних навантаженнях, знаходиться між III і IV стадіями дигресії. Очевидно, що біогеоценози, які володіють різною стійкістю до рекреаційних навантажень, з неоднаковою силою

можуть протистояти рекреаційній дії. Інакше кажучи, якщо різні біогеоценози володіють різною стійкістю, то однакові стадії рекреаційної дигресії досягаються в них при різних значеннях навантаження. У відповідності з цим слід визначити і норми допустимих рекреаційних навантажень, тобто таких навантажень, при яких біогеоценоз ще зберігається в стійкому стані.

Рекреаційна місткість (ємність) природної території визначається як сума допустимих рекреаційних навантажень для кожної групи типологічних ландшафтних комплексів і характеризується чисельністю відпочиваючих, які без шкоди для ЛК можуть перебувати на даній території протягом певного часу.

Допустимі рекреаційні навантаження змінюються в широких межах і залежать від індивідуально-типологічної якості природних лісових комплексів і виду рекреаційної діяльності.

При обґрунтуванні величини рекреаційних навантажень на лісові комплекси з метою досягнення конкретних соціально-екологічних цілей враховуються, крім екологічних, також соціально-економічні аспекти, реальні можливості існуючого стану розвитку суспільного господарства. Величини рекреаційних навантажень повинні бути спрямовані на збереження та відновлення здоров'я і працездатності рекреантів на час відпочинку. Контроль рекреаційних навантажень здійснюється відповідними органами та службами охорони з метою оптимізації режиму рекреаційного використання природно-заповідних територій шляхом регулювання періодичності і тривалості видів рекреаційної діяльності, а також з допомогою інших організаційно-господарських заходів.

В теперішній час актуальним і необхідним стає режим обмеженого і збалансованого рекреаційного природокористування, організованого на принципах безперервності і невиснажливості з метою подальшого екологічно сталого розвитку об'єктів природно-заповідного фонду.

3.3. Методика визначення та розрахунок рекреаційної місткості території

Рекреаційна місткість території один з найважливіших показників при плануванні рекреаційно-туристського господарства, в тому числі в процесі формування спеціальних (вільних) економічних зон туристсько-рекреаційного типу. Вона впливає на якісний стан рекреаційних ресурсів, навколишнє середовище, психологічний комфорт рекреантів. При надмірному тривалому рекреаційному навантаженні природне середовище, незважаючи на те, що рекреаційна діяльність є одним з найбільш екологічно безпечних видів господарства, зазнає серйозних змін. Види негативного впливу досить різноманітні: витоптування надґрунтового покриву, підстилки і підросту; пошкодження дерев; деградація рослинного покриву внаслідок збору грибів, ягід, квітів; ущільнення ґрунту; відлякування тварин, виснаження рибних та мисливських угідь; антропогенна денудація (осипання схилів та ін.): виникнення лісових пожеж; забруднення повітря викидами автотранспорту; засмічування території; забруднення поверхневих водойм. Специфічним негативним явищем надмірного рекреаційного навантаження є створення психологічного дискомфорту для рекреантів, що приводить до зниження ефекту оздоровлення та відпочинку.

Рекреаційна місткість - розмір здатності привабливої для відпочинку території або акваторії забезпечувати деякій кількості відпочиваючих психофізіологічний комфорт і спортивно-зміцнюючу діяльність без деградації довкілля або антропокультурних комплексів (сільськогосподарських, лісогосподарських, історичних і т.п.) на цій території (акваторії) і без швидкого зношування спеціального обладнання. Рекреаційна місткість як і допустиме рекреаційне навантаження виражається у кількості людей (або людино-днів) на одиницю площі або рекреаційний об'єкт за певний відрізок часу. При оцінці рекреаційного навантаження

розглядається лише витривалість природних комплексів і природних об'єктів, а при визначенні рекреаційної місткості враховується також міра комфорту для відпочиваючого, у тому числі психологічний мікроклімат рекреаційної території при надто великій кількості відпочиваючих.

Визначення рекреаційної місткості курортно-оздоровчої території базується на нормах рекреаційного навантаження - допустимі кількості рекреантів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на даній території і не викликати негативних наслідків у природному середовищі.

Норми рекреаційного навантаження залежать в основному від природних ландшафтів та сезону року. Найбільшу опірність на вплив рекреаційного навантаження мають приморські природні комплекси, найменшу - низовинні. Рекреаційне навантаження влітку є вищим, ніж зимою. Для різних природних комплексів рекреаційне навантаження зимою коливається від 20% для приморських до 80% для гірських територій відносно літнього періоду, що пов'язано із специфікою рекреаційної діяльності в різні сезони року [22].

Виходячи з цих даних встановлені нормативні показники рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України (табл. 3.2).

За методикою визначення рекреаційної місткості території, розробленою М.В. Копачем, норма рекреаційного навантаження залежить від типу природних ландшафтів, сезону року, функціональної спрямованості рекреаційного використання території.

Рекреаційну місткість пропонується визначати для кожного сезону окремо за формулою :

$$V_i = \frac{N_i \cdot S_i \cdot C_i}{D} \quad (3.2)$$

де V_i - рекреаційна місткість і-тої території, осіб;

N_i - норма рекреаційного навантаження на i -ту територію, осіб/км²;

S_i - площа i -тої рекреаційної території, км²;

C_i - тривалість рекреаційного періоду для i -того сезону, днів;

D - середня тривалість перебування рекреантів для i -тої території для i -того сезону, днів.

Таблиця 3.2 - Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні комплекси

Природні комплекси	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб/км ²)					
	літо			зима		
	min.	max.	сер.	min.	max.	сер.
Приморські	300	500	400	60	100	80
Озерні	80	150	115	16	45	30
Річкові	50	80	65	16	24	20
Низовинні	80	120	100	30	50	40
Горбогірні, височинні	100	150	125	40	60	50
Гірські	110	200	155	60	160	110

Місткість рекреаційного центру залежить від величини центру, природних умов, цінності рекреаційних ресурсів і визначається за формулою:

$$M_i = K_{ny_i} \cdot K_{p_i} \cdot H_i \cdot K_r \quad (3.3)$$

де M_i - рекреаційна місткість i -го центру, тис. осіб;

K_{ny_i} - коефіцієнт природних умов i -го рекреаційного центру;

K_{p_i} - коефіцієнт цінності рекреаційних ресурсів i -го центру;

H_i - кількість жителів населеного пункту, де розміщений i -тий рекреаційний центр, тис. осіб;

K_r - коефіцієнт комфортності.

Коефіцієнт природних умов ($K_{нуі}$) визначається фізико-географічними особливостями розміщення рекреаційного центру і становить для низовини - 1,0; для височини і горбогір'я - 1,25; для гірських територій - 1,5.

Значення коефіцієнта цінності рекреаційних ресурсів (K_{pi}) показані в табл. 3.3

Таблиця 3.3 - Коефіцієнти цінності рекреаційних ресурсів України

Регіони	K_{pi}
Південний берег Криму	3,0
Південно-східне узбережжя Криму	2,5
Західне узбережжя Криму	2,2
Північно-західне узбережжя Чорного моря	2,0
Узбережжя Азовського моря	1,5
Карпатський регіон	2,3
Інші території	1.5

Коефіцієнт комфортності (K_r) враховує оптимальне співвідношення між кількістю постійних жителів населеного пункту і максимальною одночасно чисельністю рекреантів, які можуть перебувати в даному рекреаційному центрі, не порушуючи загальних умов комфортності. З цієї точки зору оптимальною вважається частка 15-18% рекреантів від кількості жителів населеного пункту. Отже, K_r може коливатись від 0,15 до 0,18.

Стосовно визначення місткості рекреаційних центрів (курортів, туристичних, оздоровчих, відпочинкових) дана методика також потребує уточнення і вдосконалення. Приведений у методиці розрахунок місткості рекреаційного центру, який поставлений у пряму залежність від кількості

жителів населеного пункту, де розміщений рекреаційний центр, коефіцієнтів природних умов, цінності рекреаційних ресурсів та комфортності даного рекреаційного центру радше відображає рівень рекреаційної привабливості визначає потенційну рекреаційну пропозицію даного рекреаційного центру, але аж ніяк не його рекреаційну місткість.

Для курортів, особливо ж цілорічної дії, наприклад, бальнеологічних, контингент відпочиваючих протягом року за кількістю залишається майже незмінним і може відноситися до умовно постійного населення. Максимальною кількістю курортників, які можуть одночасно пересувати на курорті, не порушуючи загальних умов комфортності складає (15-18 % курортників від кількості жителів курорту). Але, якщо санаторно-курортна галузь є профілюючою на курортно-оздоровчій території і розвиток та розбудова курорту в більшій мірі залежить від перспектив розвитку санаторно-курортного оздоровлення, що у свою чергу регламентується екологічною пропозицією природних лікувальних ресурсів, на базі яких функціонує курорт, ніж від розміру курортного центру (кількості постійного населення), то особливого дискомфорту не спостерігається навіть при значних диспропорціях, коли частка приїжджих наближається до кількості постійного населення.

Отже, в даному випадку не наявна кількість жителів курортно-оздоровчої території (курорту) є визначальною при встановленні граничної максимальної пропозиції курортно-оздоровчого продукту конкретного курорту, а радше екологічна пропозиція курортно-оздоровчої екосоціосистеми, на базі якої формується і функціонує курорт.

Показником розвитку курортно - оздоровчої території є екологічно допустима місткість курортно-оздоровчої території (V_{ei}) - максимальна кількість рекреантів, що можуть одночасно перебувати на даній території і вкупі з місцевим населенням не призводити до порушення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території. V_{ei} розраховується на базі показника V_i . Із коригуванням на коефіцієнт K_{oei} - показник

оптимальної екологічної місткості даної території - частки від екологічної місткості еталонних курортно-оздоровчих територій (ландшафтів) даного типу з урахуванням екосистемної екологічної пропозиції та екологічної деградації території:

$$V_{ei} = (V_i + N_p) \cdot K_{oei} \quad (3.4)$$

де V_{ei} - екологічно допустима місткість і-тої курортно-оздоровчої території, осіб;

V_i - рекреаційна місткість і-тої курортно-оздоровчої території, осіб;

N_p - кількість постійного населення і-тої курортно-оздоровчої території, осіб;

K_{oei} - коефіцієнт оптимальної екологічної місткості і-тої курортно-оздоровчої території;

$$0 < K_{oei} < 1;$$

$K_{oei} = 0$ - для деградованих курортно-оздоровчих територій, не придатних для здійснення курортно-оздоровчої діяльності;

$$K_{oei} = 1 - \text{для еталонних курортно-оздоровчих територій [23].}$$

Згідно запропонованих методичних підходів екологічно допустима місткість курортно-оздоровчої території (центру) буде визначатись мінімальним значенням з- посеред показників:

- V_i - рекреаційної місткість і-тої території, осіб;

- M_i - рекреаційна місткість і-го центру, тис. осіб;

- V_{ei} - екологічно допустимої рекреаційної місткості курортно – оздоровчої території (центру). Математично цю залежність можна записати у вигляді:

$$\min\{V_i, M_i, V_{ei}\}$$

Згідно вихідних даних, а саме площі території лісу, характерних фізико-кліматологічних особливостей, цінності рекреаційних ресурсів, функціональної спрямованості використання рекреаційних ресурсів, користуючись описаною методикою, за формулою (3.2), можна визначити максимальну рекреаційну місткість території лісів Кодимського району для кожного сезону окремо:

- літній сезон –

$$V_i = \frac{N_i \cdot S_i \cdot C_i}{D} = \frac{120 \cdot 818 \cdot 90}{14} = 631000 \text{чол.}$$

- зимовий сезон –

$$V_i = \frac{N_i \cdot S_i \cdot C_i}{D} = \frac{50 \cdot 818 \cdot 90}{14} = 263000 \text{чол.}$$

Тобто максимальна екологічна місткість даної території для літнього періоду становить 631000 чоловік, а для зимового – 263000.

Місткість рекреаційного центру, яка залежить від кількості жителів населеного пункту та природніх умов визначається за формулою (3.2):

$$M_i = K_{ny_i} \cdot K_{p_i} \cdot H_i \cdot K_r = 1,0 \cdot 1,5 \cdot 35000 \cdot 0,15 = 7800 \text{чол.}$$

Тобто, максимальна місткість рекреаційного центру, при якій за даних природних умов та відповідної кількості місцевого населення не буде спостерігатися негативного антропогенного впливу, спричиненого рекреантами, становить 7800 чол..

Далі розраховуємо екологічно допустиму місткість курортно-оздоровчої території (V_{ei}) - максимальну кількість рекреантів, що можуть одночасно перебувати на даній території і вкупі з місцевим населенням не призводити до порушення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території з урахуванням показника V_i , для літнього та зимового періодів, відповідно. Із врахуванням коригування на коефіцієнт K_{oei} - показник оптимальної екологічної місткості даної території - частки від екологічної місткості еталонних курортно-оздоровчих територій

(ландшафтів) даного типу з урахуванням екосистемної екологічної пропозиції та екологічної деградації території:

- літній сезон

$$V_{ei} = (V_i + N_p) \cdot K_{oei} = (631000 + 35000) \cdot 0,6 = 400000 \text{чол.}$$

- зимовий сезон

$$V_{ei} = (V_i + N_p) \cdot K_{oei} = (263000 + 35000) \cdot 0,6 = 180000 \text{чол.}$$

Далі, згідно запропонованих методичних підходів екологічно допустима місткість курортно-оздоровчої території буде визначатись мінімальним значенням з розрахованих вище показників:

$$\min \{V_i, M_i, V_{ei}\}$$

Отже мінімальною, в даному випадку, є місткість рекреаційного центру M_i , а саме 7800 осіб, що, в свою чергу, буде визначати максимальну місткість території лісів Кодимського району Одеської області.

3.4 Комплексна туристично-рекреаційна оцінка і зонування території Кодимського району Одеської області

Комплексна оцінка територій регіону являє собою інтегральну оцінку окремих, зокрема пофакторних, чи то похідних від окремих природних і антропогенних властивостей території.

Найбільш ємною і водночас зручною в користуванні при комплексній оцінці рекреаційного потенціалу бачиться методика В. Мацоли. Вона передбачає подання інформації і у вигляді таблиці, і в текстовому викладі. За основу пропонується взяти 3-бальну шкалу (табл. 3.4): у 3 бали оцінюється територія з найсприятливішими умовами для розвитку рекреації, 2 – з посередніми, 1 – з несприятливими. Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу території здійснюється за формулою [4, 24]:

$$O = O_e + O_m + O_l + O_b + O_k + O_i + O_n + O_t + O_c + O_h \quad (3.25)$$

Оцінка естетичних якостей території (O_e), за методикою В. Мацоли, визначається показниками екзотичності, унікальності, контрастності, особливостями рельєфу (табл. 3.4). Екзотичність виражає міру контрасту між місцем постійного проживання та районом відпочинку. Унікальність – міра неповторності об'єктів і явищ. Показник контрастності характеризує чергування та поєднання різних видів ландшафтів: найпривабливішими для рекреантів є зони на межі різних елементів природно-територіальних комплексів [4].

Аналізуючи естетичні якості території Кодимського району, зазначимо, що досліджувана поверхня рівнинна. Однак у районі нема жодного виду ландшафту, який би не траплявся на інших територіях Одеської області. Природні комплекси, ще збереглися майже не порушені людиною, суцільні лісові масиви з унікальним.

Із рідкісних видів рослин, що підлягають особливій охороні, тут відмічено Ковиль Лессінга (*Stipa Lessingiana*), Цибуля ведмежа (*Allium ursinum*), Сон чорніючий (*Rulsatilla nigricaus*), Горицвіт весняний (*Adonis vernalis*), Астрагал шерстистоквітковий (*Astragalus dasyanthus*); рослин включених до червоного списку макролітів - Латаття біле (*Nymphae alba*), Глечики жовті (*Nyppar lutea*); та регіонально-рідкісних видів Ломиніс цілолистий (*Clematis integrifolia*), Жовтець язиколистий (*Ranunculus lingua*), Проліска дволиста (*Scilla bstolia*), Осока ячменевидна (*Carex hordestichos*) та ще кількох видів осок. Також виявлено одні з найбільш південних осередків Сфагнум округлий (*Sphagnum terens*), Сфагнум болотний (*Sphagnum palustris*), які належать до III категорії охорони як такі, що рідко зустрічаються в степових районах, але в інших звичайні.

Річки й озера використовуються місцевим населенням для короткочасного відпочинку, водного туризму, купання, рибальства.

Таблиця 3.4 - Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу території

[4, 24]:

№	Показник	3 бали	2 бали	1 бал
1	Оцінка естетичних якостей території, O_e	пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності й унікальності, контрастність	низька міра екзотичності й унікальності, відсутність контрастності	рівнинні, сильно заліснені території
2	Оцінка лісів, $O_{л}$	40–60%	15–40 %; більше 60%	менше 15 %
3	Оцінка кліматичних умов, O_k	понад 100 днів із $t > 15^{\circ}\text{C}$	80–100 днів із $t > 15^{\circ}\text{C}$	менше 80 днів із $t > 15^{\circ}\text{C}$
		понад 110 днів із $t < 0^{\circ}\text{C}$	100–110 днів із $t < 0^{\circ}\text{C}$	менше 100 днів із $t < 0^{\circ}\text{C}$
4	Оцінка водойм, O_v	велика кількість незабруднених водойм	придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное	обмежені властивості
5	Оцінка природно-охоронних територій, O_p	більше 5% території	3–5 %	до 3 %
6	Історико-культурний потенціал, O_i	більше 18 об'єктів/100 км ²	8–18 об'єктів/100 км ²	менше 8 об'єктів/100 км ²
7	Транспортна доступність, O_t	більше 0,42 км/км ²	0,29–0,42 км/км ²	менше 0,29 км/км ²
8	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_c	більше 3 на 100 км ²	1–3 на 100 км ²	менше 1 на 100 км ²
9	Оцінка рекреаційного навантаження, O_n	гірські місцевості	горбисті, височинні місцевості	рівнинні, низовинні місцевості

Важливу роль у рекреації, оздоровленні та лікуванні відіграють лісові ресурси. Оцінка лісів (O_c), за методикою В. Мацоли, визначається показником лісистості. У Кодимському районі він перевищує 64 % [25]. Кодимське лисництво найбільше в області за територією, площа його займає 5 тисяч 430 гектарів. Нині тут знаходиться 14 урочищ та 16 лісових обходів. Основні породи дерев – дуб, липа, клен, ясен, черешня, граб, в'яз.

Кодимські ліси багаті грибами та ягодами, і їх збирання, особливо міськими жителями, розцінюється як один із привабливих і корисних видів відпочинку. Серед грибів, що ростуть у лісах району, переважають лисички, зелениці, масляки, опеньки, сиріжки, білі. Найбільш поширеними з ягід є чорниця, малина, ожина. Одним із провідних ресурсів, який зумовлює просторову організацію відпочинку, є клімат. Кліматичні ресурси визначають загальну комфортність території, її придатність для лікування і відпочинку. Серед основних кліматичних особливостей, які впливають на організацію усіх видів рекреаційної діяльності, – температурний режим, кількість сонячних днів на рік, вологість, атмосферний тиск, режим вітрів. Оцінка кліматичних умов (O_k) (табл. 3.4) передбачає аналіз показників кількості днів із $t < 0$ °C і $t > 15$ °C. У межах досліджуваної території ці показники становлять відповідно 100–110 і 100–105 [4].

Об'єкти природно-заповідного фонду мають не лише високу природну цінність, а й привабливість, пізнавальний потенціал, тому вони використовуються для рекреаційних цілей. Згідно з Постановою Ради Міністрів України “Про класифікацію і мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду України”, природно-заповідний фонд включає такі категорії, як національні природні парки, біосферні резервати, регіональні ландшафтні парки, природні заповідники, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки [26]. У Кодимському районі нараховується 5 об'єктів природно-заповідного фонду, із них: 1

ландшафтний заказник місцевого значення, 3 гідрологічних пам'ятника природи (Джерело "Канави", Джерело "Слободка", Джерело "Зустріч"), 2 пам'ятник природи ботанічний (перша діброва червоного дуба та друга діброва червоного дуба) та 1 заповідне урочище (урочище "Чебанка") [27].

Частка площі природно-заповідних територій від площі району становить близько 1,15%.

Історико-культурний потенціал (O_i) пропонується оцінювати за щільністю пам'яток історії та культури на 100 км^2 [24]. На території Кодимського району виявлено, досліджено й задокументовано 16 об'єктів культурної спадщини національного і місцевого значення, що занесено до державного реєстру нерухомих пам'яток України, із них: історичних – 11, архітектури та містобудування – 1. Таким чином, на 100 км^2 території району припадає 0,17 історико-культурних об'єктів.

Транспортна доступність (O_T) – один з основних показників в оцінюванні рекреаційного потенціалу території, оскільки стан транспортної мережі (різноманітність видів транспорту, протяжність, густота доріг, їх якість, завантаженість) відіграє вагомий роль у розвитку рекреаційно-туристської діяльності. Транспортна забезпеченість визначає доступність території для рекреантів. Рівень розвитку транспортної інфраструктури території визначають відношення суми довжин залізниць та автошляхів із твердим покриттям до облікової площі [24]. У межах Кодимського району цей показник становить $0,104 \text{ км/км}^2$. Зазначимо, що територію району перетинають шляхи Криве Озеро—Балта, Кодима—Котовськ. Довжина автошляхів загального користування становить 555 км, з них шляхи з твердим покриттям — 413 км, з яких 249 км покриті асфальтобетоном і бетоном. Кодимський район перетинає дві залізничні магістралі Одеса—Київ, Слобідка-Рибниця. Район обслуговують залізничні станції: Кодима, Абаменіково, Слобідка. Таке розміщення головних транспортних артерій є сприятливим чинником у розвитку рекреаційно-туристської галузі в регіоні.

Не забезпеченість території санаторіями й установами відпочинку вказує на низький рівень рекреаційного освоєння. Коефіцієнт забезпеченості санаторно-курортними закладами визначається кількістю санаторіїв та установ відпочинку на одиницю площі [24]. У Кодимському районі до таких об'єктів належать 11 оздоровчих таборів. Показник забезпеченості санаторно-курортними закладами в районі становить 0,12 об'єкти на 100 км².

Потенціал рекреаційної території визначається також і допустимою кількістю осіб на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на цій території, не завдаючи шкоди природному середовищу. Природні екосистеми залежно від типу рельєфу, гідрологічних умов, четвертинних відкладів, ґрунтів, рослинності мають різну стійкість до антропогенного, у тому числі й до рекреаційного навантаження [24]. У Кодимському районі нормативне рекреаційне навантаження складає 50 осіб/км² [25]. Оцінка рекреаційного навантаження (O_n) досліджуваної території характеризується 1 балом.

Таблиця 3.5 - Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу Кодимського району

Показник	Бал	Показник	Бал
Оцінка естетичних якостей території, O_e	2	Оцінка природоохоронних територій, O_n	2
Історико-культурний потенціал, O_i	2	Оцінка лісів, O_c	2
Транспортна доступність, O_t	1	Оцінка кліматичних умов, O_k	2
Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_c	1	Оцінка водойм, O_b	3
Оцінка рекреаційного навантаження, O_n	1		
Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу території, $O = 16$ балів			

Кодимський район має значний рекреаційний потенціал для туризму, масового відпочинку людей та їх оздоровлення. Землі рекреаційного призначення - зони масового відпочинку та туризму, становлять близько 10%

території області. Освоєність їх досить нерівномірна, і сконцентрована, головним чином, навколо природних водойм, в лісових масивах поблизу населених пунктів.

Найбільш сприятливими для розвитку рекреації й туризму в Кодимському районі є природні рекреаційні ресурси (біотичні, водні, природоохоронних територій). Лісові масиви приваблюють грибників, мисливців, збирачів ягід та лікарських рослин. Ці види рекреації є досить масовим видом відпочинку “на природі”. Естетичні та санітарно-гігієнічні функції лісу сприяють зміцненню здоров’я, забезпечують відновлення психоемоційних сил. Традиційно для відпочинку в Кодимському районі використовуються такі природні об’єкти, як річки й озера. Рекреаційну цінність цих водойм значно підвищує наявність на їхніх берегах лісів, оскільки вони створюють комфортніші умови для відпочинку, захисту від вітру та інтенсивної сонячної радіації, а також сприятливо впливають на психофізичний стан людини. Гідрологічні об’єкти Кодимщини мають вагомий рибогосподарський потенціал, що дозволяє розвивати один із наймасовіших видів водних рекреацій – любительську риболовлю. Перспективними в розвитку екологічного й сільського туризму на теренах Кодимського району є об’єкти природно-заповідного фонду, у яких зосереджені рідкісні та зникаючі представники флори й фауни, атрактивні ландшафти. За даними обліку в угіддях 185 кабанів, 610 козуль, 5250 зайців, 147 лисиць, 75 куниць, 14 вовків, 86 ондатр, 28 борсуків, 396 фазанів. Ліси багаті флорою (реліктові дерева, гриби, ягоди), фауною (кабани, косулі, куропатви, фазани), озера багаті рибою.

Однак відсутність матеріально-технічного забезпечення не дає змоги провести паспортизацію історико-культурних об’єктів району щодо їх історичних та культурних цінностей на електронних носіях, оскільки форма паспортів, запроваджена в 1972 р, має низку недоліків [28].

Чинниками, що певною мірою обмежують розвиток рекреаційно-туристської сфери Кодимського району, можна вважати клімат і нерозвиненість території. Так, Кодимський район характеризується двома

балами із п'яти можливих за оцінкою кліматичних ресурсів і визначається як територія надмірного зволоження та відносно низьких температур [29].

До несприятливих чинників розвитку рекреаційного комплексу Кодимщини варто додати невисокі показники транспортної доступності та низьку якість автошляхів, слабкий розвиток матеріально-технічної бази й інфраструктури рекреаційної галузі регіону. Отож, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку Кодимського району домінантою у структурі рекреаційного потенціалу є природні ресурси. Для розвитку та ефективного функціонування туристсько-рекреаційної галузі регіону необхідним є залучення історико-культурних і соціально-економічних ресурсів. Рекреаційна зона також потребує більш раціонального використання, організації та упорядкування всіх форм відпочинку і оздоровлення населення.

ВИСНОВКИ

Одже проведенні дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1) Кодимський район має значний рекреаційний потенціал для туризму, масового відпочинку людей та їх оздоровлення. Землі рекреаційного призначення - зони масового відпочинку та туризму, становлять близько 10% території області. Освоєність їх досить нерівномірна, і сконцентрована, головним чином, навколо природних водойм, в лісових масивах поблизу населених пунктів;

2) перспективними для розвитку екологічного й сільського туризму на теренах Кодимського району є об'єкти природно-заповідного фонду, у яких зосереджені рідкісні та зникаючі представники флори й фауни, атрактивні ландшафти;

3) на сучасному етапі соціально-економічного розвитку Кодимського району домінантою у структурі рекреаційного потенціалу є природні ресурси. Для розвитку та ефективного функціонування туристсько-рекреаційної галузі регіону необхідним є залучення історико-культурних і соціально-економічних ресурсів. Рекреаційна зона також потребує більш раціонального використання, організації та упорядкування всіх форм відпочинку і оздоровлення населення;

4) за умови інтенсивного освоєння території та відповідного розвитку інфраструктури, сфери послуг, екологічного оздоровлення довкілля, громадської безпеки, політичної стабільності Кодимщина має усі підстави для успішного розвитку туристського бізнесу.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Вишнякова А.М. Розвиток і територіальна організація системи туризму. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/dspace/bitstream/handle/123456789/36676/01-Vishnyakova.pdf?sequence=3>.
2. Штембуляк Д.О., Буслаєва Г.В., Кусик Н.Л., Одеська область як перспективний регіон України для розвитку туризму та рекреації. //Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. - № 2 (18). - Том 5. - С. 337-348
3. Ільїна М.В. Оцінка питомого природо-рекреаційного потенціалу регіонів України // Економіка. Управління. Інновації. - 2011. - №2 (6). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/iljina.htm.
4. Стафійчук В. І. Рекреалогія : навч. посіб. / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2008. – 264 с.
5. Черчик Л. М. Рекреаційні ресурси : теорія та методологія : навч. посіб. для підготовки студентів екон. спец. / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛНТУ, 2009. – 199 с.
6. UNWTO Tourism Highlights. 2011 edition / UNWTO. – UNWTO, 2011. – 12 с.
7. Як планують відпочивати українці [Електронний ресурс] / Київський міжнародний інститут соціології – Режим доступу: <http://kiis.com.ua/ua/news/view-84.html>
8. Кравченко Н.О. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку Ніжин: МІЛАНІК, 2007. – 172 с.
9. Чернюк Л.Г., Кравченко Н.О., Зеленська О.О. Розвиток екологічного туризму в Україні. – Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 90 с.
10. Зорин И.В., Зорин И.В., Ирисова Т.А., Сергеева Т.К. Туризм и отраслевые системы. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 272 с.

11. Соціальна сфера регіону./Куценко В.І., Богуш Л.Г. – К.:КМІС, 1997. – 252 с.
12. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія і практика. Навч. посіб./ М. П. Мальська, В. В. Худо. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.
13. Шаблій О.І. Рекреаційні ресурси як основа туристичного потенціалу – К.: Либідь, 2003. – 368с
14. Водні ресурси та якість річкових вод басейну Південного Бугу / За ред. В. К. Хільчевського. — К.: Ніка-центр, 2009. — 184с.
15. Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій // Укр. ботан. журн. 2003. Т. 60, - № 1, - С. 6–17.
16. Тихомиров Ф. К., Демченко Н. И. Систематический, биоморфологический и экологический анализ флоры северо-западного Причерноморья // Исследования флоры северо-западного Причерноморья. Сб. науч. тр. Одесского с.-х. ин-та. - Вып. 1. - Одесса, 1975. - С. 3 - 12.
18. Гончаренко Г. Є. Трансформація ландшафтних екосистем річкових долин Центрального Побужжя: монографія / Г. Є. Гончаренко, С. В. Совгіра, О. Д. Лаврик, В. Г. Гончаренко. – К.: Наук. світ, 2009. – 329 с.
19. Довкілля Одещини: статистичний збірник / Державний комітет статистики України, Головне управління статистики в Одеській області. – Одеса, 2011. – 119 с.
20. Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища"// Офіційний вісник України. - 2003. - № 29. - С. 3 - 8.
21. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. – Львів: ВЦ Львів. ун-ту ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
22. Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р. Рекреационное использование лесов. К.: Урожай, 1987. – 246 с.

23. «Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій: питання теорії і практики», Монографія, - Львів: НАН України – 2009.
24. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / Мацола В. І. – Л.: Наук. світ, 1997. – 259 с.
25. Герасимчук З. В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації: монографія / З. В. Герасимчук, Н. В. Коленда, Л. М. Черчик. – Луцьк: Надстир'я, 2007 – 172 с.
26. Про класифікацію і мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду Української РСР. Постанова Ради Міністрів УРСР від 22 липня 1983 р. // Зібрання постанов Уряду УРСР. – 1983. – №8. – 49 с.
27. Програма формування національної екологічної мережі в Одеській області на 2005–2015 роки // Рішення Одеської обласної ради № 705-ІУ від 18 листопада 2005 року. – Одеса, 2005. – 51 с.
28. Хомич П. М. Збережемо пам'ятки культурної спадщини / П. М. Хомич // Нова доба. – 2009. – 25 квіт. – С. 4-7.
29. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Бейдик. – К. : Альтерпрес, 2009. –400 с.